

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Strategie ukrajinských migrantů na českém trhu
práce**

Petra Barteková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Strategie ukrajinských migrantů na českém trhu
práce**

Petra Barteková

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Za odborné vedení práce, cenné připomínky a trpělivost děkuji vedoucí Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D.. Bylo a je mi ctí s Vámi spolupracovat. V neposlední řadě pak děkuji mým participantům a participantkám, bez jejichž ochoty ke spolupráci by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Historický nástin	3
2.1.1 Historie migrace z Ukrajiny	3
2.2 Současná migrace z Ukrajiny do ČR.....	5
2.3 Oblasti práce ukrajinských migrantů v ČR.....	9
3 MIGRAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY.....	10
3.1 Konceptuální ukotvení migrační politiky ČR.....	11
3.2 Vývoj české migrační politiky po roce 1989	12
4 INTEGRACE CIZINCŮ A DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ INTEGRACI CIZINCŮ V ČR.....	16
4.1 Legislativní rámec integrace cizinců na český trh práce a společnosti	16
4.2 Orgány upravující migrační politiku ČR.....	18
4.3 Postavení cizince v pracovním zákoníku ČR	19
4.4 Role Úřadů práce v migrační politice ČR	20
4.5 Marginalizace migrantů na trhu práce	22
4.6 Shrnutí teoretické části	24
5 METODOLOGICKÁ ČÁST	27
5.1 Zvolená metodologie	27

5.2 Výzkumný vzorek a lokalita	29
5.2.1 Definice vhodného participanta	29
5.3 Sběr dat.....	31
5.4 Analýza dat	34
6 EMPIRICKÁ ČÁST	38
6.1 Výsledky výzkumu	38
6.1.1 Motivace k migraci a první kroky v české společnosti	38
6.1.2 Kulturní a pracovní integrace do české společnosti	40
6.2 Klíčové oblasti v životě migranta	43
6.2.1 Pracovní morálka.....	43
6.2.2 Osoba gatekeepera	44
6.2.3 Legislativní změny po roce 2009	45
6.2.4 Impuls k migraci.....	46
7 ZÁVĚR.....	48
8 ZDROJE	50
9 RESUME	54
10 PŘÍLOHY	56

1 ÚVOD

V dnešním světě je migrace obyvatelstva z různých důvodů, ať za prací, vzděláním, či rodinou, běžným úkazem. V každém státě na celém světě jistě najdeme mimo původního obyvatelstva ještě další méně či více početné skupiny migrantů. Migrace za prací do jiných států je dnes tedy běžným jevem, který praktikuje nemalé množství lidí z různých států. V dnešním globalizovaném světě je to očekávaný druh chování, který musel nastat. *„Existuje tendence stále více zemí zásadně ovlivnit migračními pohyby ve stejnou dobu. Navíc, rozmanitost oblastí původu se také zvyšuje, takže většina zemí imigrace přijímají účastníky ze širokého spektra ekonomických, sociálních a kulturních prostředí.“* (Castles 1998: 7). Troufám si naznačit, že na světě není mnoho zemí, ve kterých by se migrace za prací neodehrávala. Ať už v takové formě, kdy migranti za prací přicházejí, či za ní naopak odcházejí.

Tato problematika se v nemalém měřítku dotýká i naší republiky. A tak i my můžeme ve městech potkávat jedince z různých států, které do naší země dovedla právě migrace za prací. Tito jedinci se v daném státě určitým způsobem začleňují do různých segmentů společnosti. Tedy do různých oblastí, které jsou pro jejich život v dané společnosti nezbytně nutné. Jednou z těchto oblastí je právě trh práce. Konkrétní skupiny migrantů volí specifické strategie pronikání do tohoto sektoru. Tyto konkrétní strategie jsou závislé na specifických legislativách nadefinovaných zemí, do které migrují.

Můžeme tedy pozorovat rozdílné strategie, které se v závislosti na skupině, která je aplikuje, modifikují a zdokonalují v rámci zkušeností s danými institucemi a problematikou. Existují různé formy pronikání do sektoru trhu práce, které jsou v závislosti na situaci, ve které se

nacházejí jednotlivci, či celé skupiny, voleny. Důležitou roli zde hrají také předpoklady a očekávání, se kterými migranti do cílové země vstupují, a tedy i motivace, se kterou přicházejí. Nebo naopak i motivy, které je vedly k opuštění mateřské země. Všeobecně ale můžeme předpokládat, že migranti migrují za prací s vidinou větších zisků a získání lepší životní úrovně, než by byli schopni dosáhnout ve své mateřské zemi. Tato práce je postavena na kvalitativním výzkumu, konkrétně na případové studii šesti ukrajinských migrantů. Práce je rozdělena na teoretickou část, která tvoří jakýsi teoretický kontext a praktickou část, v níž je představen samotný výzkum. V rámci teoretického konceptu je představená historie migračních toků z Ukrajiny do Čech. Dále je zde pak představena legislativní úprava zákonů týkajících se migrační politiky České republiky a orgány v jejichž působnosti je vykonávání této politiky. V praktické části je představena metodologie, průběh samotného výzkumu v terénu a výsledky výzkumu.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Historický nástin

2.1.1 Historie migrace z Ukrajiny

Nástin historické perspektivy migračních proudů z Ukrajiny do Čech jsou pro pochopení rámce mé práce stěžejní. Tato důležitost spočívá především v tom, že nám pomůže pochopit některé aspekty tohoto migračního proudu v celé jeho komplexnosti.

Historie migrace Ukrajinců na české území sahá až do 16. až 17. století do období kulturních hnutí, kdy do Čech přicházeli jak jedinci, tak skupiny ke krátkodobým pobytům. Převážně to však byli jedinci ze západu území, kteří měli nejrůznější důvody. Mezi nejčastější důvody však patřilo doplnění vysokoškolského vzdělání nebo nástup do armády, kdy jako žoldáci bojovali proti Turkům (Leyontieva 2006a: 32). K výraznějším projevům přítomnosti ukrajinského etnika na tomto území dochází v 18. století po připojení východního Haliče a severní Bukoviny k Rakousko-Uhersku. S tímto jevem vznikají i nové vazby a výraznější pohyby uvnitř státního útvaru (Leyontieva, 2006a: 32). Migrace ještě zesílila v 19. století, kdy Ukrajinci přicházeli z důvodů kulturních hnutí ve prospěch politické roviny. V tomto období sílí úsilí této menšiny na našem území o zrovnoprávnění jejich postavení s jinými. Ve 20. století stojí v čele tohoto hnutí vysokoškolští studenti (Leyontieva 2006a: 32).

Významné změny, které ovlivnily charakter současné migrace, se udály především ve 20. století. Souvisely s mnoha faktory, které ovlivňovaly dění v celé Evropě jako např. první světová válka, druhá

světová válka a vznik Sovětského svazu. Tyto změny dodaly celému migračnímu toku zcela nové rysy a charakteristiky.

V tomto období přibývají k ukrajinské inteligenci i zástupci jiných sociálních skupin. Když pomineme vojáky a žoldáky, byla hlavní skupinou ukrajinských migrantů skupina sezónních pracovníků, především tedy dělníci. Příčinnou tohoto jevu byl nedostatek práce na Ukrajině a hlavním centrem této skupiny se stala Praha a Ostrava. Současně tedy migrovala jak inteligence, tak i dělníci (Zilynsky 2002: 28-29). Další nárůst pohybů migrantů byl v letech 1914-1918, kdy ukrajinští migranti bojovali na obou frontách a ve velkých počtech utíkali do uprchlických táborů. V těchto táborech kvetl jak kulturní, tak školský život, tento jev můžeme pokládat za válkou vynucenou emigraci. Tato vlna může být také považována za předvoj emigrační vlny z počátku 20. století, která vznikla v důsledku neúspěšného ukrajinského boje za nezávislost (Zilynsky 2002: 32-37). Tito migranti přicházeli z celého ukrajinského území a z politických důvodů se na Ukrajinu již nevrátili. A právě tato komunita se stala základním kamenem pro snahy rozvíjet v redukované podobě své kulturní a politické snahy z dob boje za nezávislost na Ukrajině.

Česká vláda velkou měrou podporovala aktivity těchto migrantů jak finančně, tak i ve školství. Tato pomoc se jim později vrátila tak, že zde pracovali ukrajinští studenti, kteří zde vystudovali (Kočík 2001: 82). V průběhu války přicházeli další političtí ukrajinští uprchlíci, kteří většinou utíkali před stalinským režimem. Když bylo na konci války v roce 1945 Německo zatlačeno SSSR, většina těchto uprchlíků prchala dál do USA (Zilynskyj 2002: 48 - 50). Ti co zůstali, byli ve velkém nebezpečí. Desítky z nich byly deportovány do pracovníky táborů na území SSSR. V důsledku těchto migračních pohybů se počty Ukrajinců na našem území udržely na stejné úrovni. Jejich životní podmínky se však zásadně změnily. Přestože byli Ukrajinci příslušníky druhého největšího

národa v SSSR, dostali se do pozice bezprávného společenství s omezeními kulturními, morálními a tradičními vazbami s rodnou zemí. Bylo to období úpadků ukrajinských kulturních institucí na území Československa (Zilynskyj 2002: 56 - 60).

Díky revitalizaci kulturních a politických aktivit mohli začít znovu ožívat činnosti národních menšin v roce 1989. V letech 1989 až 1990 vzniká Občanské fórum Ukrajinců a jako další organizace vzniká na jaře 1990, Sdružení Ukrajinců v České republice. Byl to pokus o znovuoživení dřívějších kulturních a spolkových aktivit v Praze a Ostravě. Od této organizace se později oddělila a převzala většinu iniciativ Ukrajinská iniciativa v ČR. Dále pak v tomto období vzniká také spolek ukrajinských žen. Činnosti těchto sdružení jsou do roku 2001 méně výrazné (Zilynskyj 2002: 62 - 70). Lze tedy tvrdit, že dnešní podoba migrace z Ukrajiny do Čech prošla mnohými proměnami a na jejím utváření se podílelo mnoho zásadních faktorů, jenž měnily jejího podobu v průběhu její vývoje. Nejdramatičtější z těchto změn se sice udály ve 20. století, ale je důležité vnímat ji v celé její složitosti a tento historický vývoj neopomíjet.

2.2 Současná migrace z Ukrajiny do ČR

Nyní bych se ale již chtěla věnovat současné ukrajinské migraci do České republiky. V historickém nástinu výše můžeme tedy spatřovat jakousi komplexnost a složitost vývoje tohoto migračního proudu. Je zde ale také vidět, že migrace z Ukrajiny do Čech není otázkou posledních několika let, ale má své kořeny již v poměrně vzdálené minulosti.

Dalším významným faktem je to, jakou pozici ukrajinští migranti zauímají oproti ostatním skupinám migrantů, kteří na území České republiky žijí. Ukrajinská migrační komunita je společně se slovenskou

komunitou v České republice v tomto směru komunitou nejpočetnější. V roce 2006 na území ČR pobývalo 296 tis. cizinců s povolením k dlouhodobému, nebo trvalému pobytu. A celých 30% z nich (tedy zhruba 93 466 osob) mělo ukrajinskou státní příslušnost. Tito migranti žijí v ČR převážně na základě povolení k přechodnému pobytu, jen přibližně jedna pětina získala povolení k trvalému pobytu, které je automaticky spojováno s povolením k zaměstnání. V těchto statistikách však není zohledněná rozsáhlá nelegální pracovní migrace (Leontiyeva 2006: 33).

Současná situace ukrajinské migrace je příznačná svojí dvojmostí. Kdy můžeme migrační proud rozdělit na dvě větve - na tradiční a novou skupinu. Pro tradiční jsou příznačné tyto charakteristiky: české občanství, vyšší věk - v ČR jsou většinou dlouhá desetiletí. Tato větev se v převážné většině již asimilovala a to především díky neexistenci ukrajinských škol a kroužků (Kočík 2001: 85). Druhou větví je nová skupina, pro kterou je charakteristická především nižší věková struktura, až na malé výjimky nezískali občanství, ani o to neusilují, v České republice pracují či podnikají na základě dlouhodobého, či krátkodobého povolení k pobytu zde. Jsou to především ekonomičtí migranti - do ČR přijeli zlepšit svou ekonomickou situaci, jsou minimálně organizovaní a nepodílí se na aktivitách spolků v rámci "tradiční ukrajinské skupiny" (Kočík 2001: 85). Druhá větev migrantů je pro mou práci klíčová. A to právě proto, že se zabývám ekonomickými migranty přicházející na trh práce v ČR.

Významným milníkem v migraci jako takové byl rok 1991, kdy došlo k transformaci politického systému České republiky a k výrazným změnám v jejích politikách. Na základě těchto změn došlo k otevření České republiky okolnímu světu. Dále byly tyto změny významné i pro oblast migrace, kde příznivé nastavení podmínek pro příchozí migranty

a dostatek pracovních příležitostí začali do České republiky tyto migranty lákat v mnohem větší míře.

Od roku 1993 u nás počty legálně migrujících z Ukrajiny prudce stoupaly a tento trend trval až do roku 1998. V tomto roce vzniká nový trend - pokles legálně migrujících. Toto můžeme vysvětlit několika možnými způsoby. Zhoršenou ekonomickou situací v České republice (Leyontieva 2006a: 42-45). To můžeme vysvětlit tak, že díky horší ekonomické situaci již není tolik práce, a tedy díky horší ekonomické situaci došlo k poklesu celkového objemu oficiální práce pro pracovní migranty a celkovému snížení výhod pro jejich oficiálního zaměstnávání pro zaměstnavatele. Zvýšení počtu nelegálních migrantů je reakce na toto a poslední možností obrany je zvýšení počtu migrujících, jenž v ČR pracují na základě živnostenského oprávnění a tudíž nepotřebují pracovní povolení (Leyontieva 2006a: 42-45). Nejrůznější výkyvy, které se v trendu migrace do Čech u migrantů z Ukrajiny vyskytly a dále také vyskytují, můžeme přičítat nejrůznějším faktorům. Tyto faktory jsou ale velmi komplexní a složité. Nikdy nejde pouze o jeden izolovaný faktor.

I přes klesající počty migrantů stále stojí ukrajinská menšina za zmínku, i když odhady jejího počtu jsou ztíženy neexistencí statistických podkladů (Leontiyeva 2006a: 32-33). Lze tedy tvrdit, že i přes klesající statistická data jsou Ukrajinci stále jednou z nejpočetnějších národností migrantů migrujících do Čech za prací. S tímto souvisí také fenomén transnacionální migrace za prací, kdy migranti neustále putují mezi domovskou zemí a cílovou pracovní zemí (Feduyk, 2006). Tento fenomén se často dotýká právě Ukrajinců v České republice. Mnoho z těchto migrantů se opakovaně vrací pracovat do zahraničí. Důvodů k tomu je hned několik. Především platové ohodnocení vykonávané práce. Na Ukrajině za stejnou práci, jakou vykonávají v cizině, dostávají minimální platové ohodnocení. Druhým důvodem je to, že pokud by vykonávali stejnou práci jako v

zahraniční výrazně by klesly na v hierarchii společenského žebříčku (Feduyk, 2006).

Na dnešní ukrajinskou migraci musíme pohlížet, jako na součást mnohem širšího migračního toku migrantů ze zemí bývalé SSSR, kdy tato skupina není skupinou homogenní. Ale nejvýraznější rozdíly mezi migranty nestojí z větší části na zemi původu migrantů (Nečasová 2009: 157). Migranti z některých zemí bývalého východního bloku jsou označováni jako nekvalifikovaní migranti. Toto označení si nejčastěji nesou migranti z Ukrajiny a z Moldávie. I přesto není možné tvrdit, že ukrajinská nebo moldavská migrace má charakter ryze pracovní, a že se v drtivé většině jedná o migraci nekvalifikovanou (Nečasová 2009: 157). Nicméně tento label se posléze odráží na jejich životní úrovni a společenskému postavením, které v České republice zastávají.

Klíčovým faktorem, který jsem v rámci této práce sledovala bylo to, jakým způsobem se snaží migranti minimalizovat dopady těchto faktorů na svou pozici v Čechách.

Je velmi důležité uvědomit si, že migranti z Ukrajiny na rozdíl od migrantů např. z Asie, i ve své domovské zemi žijí v kulturním rámci, který je velmi podobný našemu. Nepřicházejí tedy z jedné kultury do druhé, diametrálně odlišné od té jejich. Existují tu sice určité rozdílnosti jako např. náboženství, o kterých se zmíním později.

Tradiční hodnotový systém Ukrajinců se nějak podstatně neliší od hodnotového systému Čechů. Obecně ho odlišuje pouze vyšší míra religiozity a národní hrdosti u Ukrajinců. Tato hrdost někdy přechází až do jisté formy nekritičnosti a idealizace vlastního národa, jenž vyúsťuje v pozměněné podobě jeho vnímání. Ukrajinci většinou udržují své zvyky a tradice na základě náboženské víry, nebo také výrazné osobnosti národní minulosti (Kočík, 2001: 86). Dlouhou dobu vykazovalo soužití ukrajinské menšiny a Čechů velké problémy -

především díky pocitu nepochopení specifik ukrajinských dějin ze strany Čechů. Tato situace se výrazně změnila po rozpadu SSSR, kdy došlo ke vzniku samostatné Ukrajiny. Narůstající počet ukrajinských dělníků si spojovala většina obyvatel ČR se vzrůstající kriminalitou a se snižováním bezpečnosti, kdy tato forma xenofobií pocitů byla přenášena i na tradiční skupinu Ukrajinců, která s tímto nemá nic společného (Kočík 2001:86). Vztahy mezi majoritní českou společností a ukrajinskými migranty lze tedy označit za vypjaté a často velmi nestabilní. Díky stereotypům a negativní představám je na ně nahlíženo v drtivé většině negativně.

2.3 Oblasti práce ukrajinských migrantů v ČR

Ukrajinci jsou na trhu práce v České republice trvalou konstantou. Obecně je však v rozporu jejich kvalifikace a pracovní pozice, které zastávají. Pozice, které zde vykonávají, převažují v již tradičně nekvalifikovaných sektorech. Těmito pozicemi jsou nejčastěji kopáč, uklízečka, pomocná síla v zemědělství, hospodyně, šička, údržbář, dělník v továrně, řidič, prodavačka a zedník - přidavač (Zilynskyj 2001:94-95). Migranti tedy v naší společnosti vykonávají ve většině případů ne příliš kvalifikované povolání, o které není mezi občany České republiky velký zájem. Oni jej však vzhledem ke své životní situaci vykonávají často i za zhoršených pracovních podmínek (časté přesčasy, velké množství pracovních hodin, práce i o víkendu atd.). Jejich kvalifikace je ve velkém počtu případů daleko vyšší, než jaká odpovídá jejich pracovnímu uplatnění zde. Není tedy výjimkou, že migrant/ka s vysokoškolským titulem zde pracuje třeba na stavbě, nebo jako uklízečka. Velká většina z mých respondentů má středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou, jedna participantka dokonce i magisterský titul. Zde však vykonávají práci, nebo po alespoň po svém příchodu do České republiky vykonávali práci ke které je třeba mít

pouze výuční list. Docházelo zde tedy k podhodnocení jejich kvalifikace.

Důležitou roli v míře tohoto rizikového postavení tedy hraje v nespolední řadě také vzdělání cizinců, které odděluje imigranty ze zemí EU a USA, jejichž vzdělání je vesměs vyšší, od imigrantů z rozvojových zemí, kteří disponují většinou jen minimálním vzděláním popřípadě nemají vzdělání vůbec žádné. Ale i v této skupině se najdou národy, které jsou výjimkou. Mezi tyto výjimku můžeme řadit i Ukrajince, jenž ve velké množství případů vykonávají práci, která je značně pod úrovní jejich kvalifikace (Kuchař 2007: 55-56).

Výrazným aspektem, který má velký vliv na podobu života migrantů v České republice je to, jaký typ povolení získají pro legální vstup a život (ať již pracovní, nebo soukromý) v zemi. Od tohoto se pak dále promítá i jejich způsob života zde i typ práce, který vykonávají.

Většina těchto migrantů přichází do ČR na základě krátkodobého povolení k pobytu, většinou jsou to mladí muži, kteří si přicházejí vydělat peníze a po určité době plánují návrat zpět domů. U některých případů, ale dochází k tomu, že tu jedinec naváže silnější vazby a zůstává tu a buduje základnu pro další. Tento trend je podpořen nově vzniklou vízovou povinností z roku 2000 (Leontiyeva 2006a: 32-33). I přesto lze říci, že v kontextu této práce dochází k usazování těchto migrantů, i přesto, že prvotním záměrem byla pouze krátkodobá pracovní migrace.

3 MIGRAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY

Migrační politika je pro mou práci zcela stěžejní. Tato politika ovlivňuje a provází celý život migranta v České republice. V podobě zákonů mu klade přesně stanovená práva a povinnosti, které migrant v

rámci legislativy této země musí splňovat, pokud chce na jejím území legálně pobývat. Dále pak také nastavuje kompetence státních orgánů a jejich pozici vůči cizinci.

3.1 Konceptuální ukotvení migrační politiky ČR

Důležitým faktorem, který musí být brán v potaz pro správné uchopení problematiky Ukrajinských migrantů v České republice je nutnost ohlédnout se do minulosti. Je nutné vzít v potaz to, v jakém politickém režimu Česká republika před revolucí v roce 1989 existovala. A jaký postoj zaujímal k cizincům ze zemí mimo Sovětský svaz.

Je tedy důležité uvědomit si, že zde existuje mnoho dalších faktorů (např. vzdělání, to jak jsou migranti vnímáni majoritní populací atd.), které v nemalé míře ovlivňují pozici cizince na území hostitelského státu, a to jak se dále odrážejí v utváření konceptu migrační politiky státu. Která je pro začlenění jedince do české společnosti potažmo na český trh práce stěžejním atributem. Nedotýká se to tedy pouze legislativy, ale také i občanů jako takových, kteří prostředí do kterého migranti přicházejí formují.

Na migrační politiku můžeme pohlížet, jako na soubor nařízení, praktik a zákonů, které upravují pohyb mezinárodních migrantů přes státní hranice, možnosti jejich pobytu na území ČR. Migrační politika je velmi komplexní záležitostí, přičemž je souborem tří odlišných politik (Drbohlav 2010a: 69). Skládá se tedy z imigrační a emigrační politiky, integrační politiku a dále pak také vízovou politiku státu a politiku ochrany státních hranic. Důležitou roli v jejím koncipování hrají nejen legislativní orgány, ale také mnozí další aktéři, jejichž role je v této problematice výrazná. Jsou to například zaměstnavatelé, neziskové

organizace, lobbyistické skupiny, dále pak také odborové svazy a v neposlední řadě také politické strany (Drbohlav 2010a: 69).

Ke konci druhé poloviny 90. let přichází tedy období změn, které jsou pro tuto problematiku klíčové a které postupně přetváří podobu migrační politiky České republiky více ke vzoru Evropské unie. V tomto období kolem roku 1999 jsou přijímány nové právní předpisy upravující legislativu migrační politiky. *„A do jisté míry dochází ke sladění "migrační teorie a praxe", tak aby byly harmonizovány v rámci domácí institucionální, administrativní byrokratické sítě a na cestě do EU.“* (Drbohlav 2003b).

Hlavním cílem bylo posílit migrace kontrolou podle standardů a požadavků EU. Se vstupem do EU v květnu 2004 přichází i významný předěl v politickém a společenském vývoji státu.

3.2 Vývoj české migrační politiky po roce 1989

Důležitým konceptem, který utváří teoretický základ mé práce je migrační politika České republiky. Z tohoto důvodu je důležité blíže se s vývojem této politiky seznámit. Lze říci, že tento proces nebyl nikterak jednoduchý a do dnešního dne není ukončen. Do jejího utváření vstupovaly nejrůznější faktory, které ji pomáhaly spoluutvářet a v různých obdobích přenastavovat a měnit. Dále je pak nutné podotknout, že tato politika nemůže být strnulá a vyvíjet se v jakémsi vakuu. Musí reagovat na změny v migračních tendencích vždy tak, aby to ve prospěch státu.

Vývoj české migrační politiky po roce 1989 lze rozdělit do tří významných období. A to na období první, které bylo v letech 1990 až 1996. Toto období mělo výrazně spontánní charakter, kdy v reakci na

otevření západních hranic České republiky se téměř vůbec neomezovala a neregulovala imigrace (Leontiyeva 2011b: 14). Během tohoto období bylo možné požádat o povolení k pobytu bezprostředně po vstoupení na území ČR. Lze tedy tvrdit, že krátkodobé pobyty nepodléhaly přílišné regulaci, ale proti tomu dlouhodobé pobyty podléhali striktním omezením (Leontiyeva 2011b: 14). Toto období můžeme také označit za počátky utváření prvních návrhů podoby migrační politiky v České republice. Začínají se utvářet první rysy institucí, návrhů zákonů a prováděcích orgánů (Hofírek 2008).

Druhé období datujeme mezi lety 1996 až 1999, kdy toto období sebou přineslo výrazné zpřísnění imigrační politiky a to především ve snaze přizpůsobit se požadavkům vstupu do Evropské unie. V důsledku tohoto vznikla novela cizineckého zákona (326/1999 Sb.), která omezovala pohyb migrantů z tzv. třetích zemí (země s nízkou životní úrovní např. Albánie, Makedonie, Vietnam atd.), pro než byla nově také zavedena vízová povinnost. V roce 2000 byl přijat zákon, který povoluje cizincům (i bez rodinných vazeb) po předchozím pobytu v ČR žádat o trvalý pobyt. Pro velkou část cizinců je velkou překážkou desetiletá zkušební lhůta, která je zde jako podmínka pro vydání trvalého pobytu (Leontiyeva 2011b: 14-15). Migrační politika České republiky začíná mít v tomto období čím dál tím více restriktivních tendencí. V roce 2000 vstupuje v platnost i nový zákon o zavádění vízové povinnosti pro konkrétní země, kterými jsou např. Rusko, Ukrajina, Kazachstán atd. (Hofírek 2008).

Třetí období začíná v roce 1999 a pokračuje až do současnosti, kdy jako takové přináší první snahy o komplexnější přístup k imigraci. Zde dochází k formulaci imigračních a integračních politik a k uvědomění, že pouhá harmonizace s předpisy Evropské unie není dostatečná. Základním dokumentem pro směřování imigračních politik České republiky byly „Zásady v oblasti migrace cizinců“, které byly

přijaty usnesením z roku 2003. Tento dokument, který obsahoval obecně formulované zásady, měl funkci jakéhosi rámce pro vybudování imigrační politiky. Ale do dnešního dne zůstává nenaplněným cílem (Leontiyeva 2011b :14-15).

Velmi významným projektem v této oblasti byl projekt Zelených karet, který v roce 2007 iniciovalo Ministerstvo průmyslu a obchodu. Tento projekt vstoupil v platnost v roce 2009. Jeho hlavní myšlenkou bylo pružné získávání zahraničních pracovních sil pro tuzemské zaměstnavatele s tím, že by byla výrazně snížena administrativní zátěž migrační procedury právě v důsledku vydání tzv. Zelené karty (Drbohlav 2010a: 81). Za největší výhodu tohoto projektu je považováno spojení pracovního povolení a povolení k pobytu do jednoho dokumentu. Snahou projektu bylo přilákat nejen špičkové odborníky, ale i potřebné pracovníky a to jak kvalifikované tak i nekvalifikované. Primárním cílem tedy nebyla rychlejší integrace a usazení se pracovní migrantů, ale zjednodušení samotného administrativního procesu spojeného s udělováním dvou výše zmíněných povolení (pracovního, k pobytu) pro cizince ze třetích zemí (Katrňák 2010: 81-82). Samotná platnost a možnost prodloužení se odvíjí od typu zelené karty, tedy od kvalifikace, kterou příslušný cizinec disponuje.

Zelené karty jsou rozděleny do třech typů:

1) Typ A tato karta je platná pro kvalifikované pracovníky, kteří mají vysokoškolské vzdělání a nebo pro klíčový personál. Platnost je na tři roky a je tu možnost prodloužení.

2) Typ B pro pracovníky, kteří jsou minimálně vyučení, kdy tato karta má také platnost na tři roky s možností prodloužení.

3) Typ C pro ostatní nízko kvalifikované a nekvalifikované pracovníky, přičemž platnost je na dva roky a není tu možnost prodloužení (Leontiyeva 2011b: 26).

Tento projekt sklidil největší kritiku především díky značně selektivnímu přístupu. A také kvůli tomu, že jeho prostřednictvím dala ČR jasně najevo, které migranty v ČR chce a na jak dlouhou dobu. Dále pak bylo kritizováno i to, že se projekt týkal pouze určité skupiny zemí (vyloučeny asijské země s ohledem na bezpečnostní rizika) (Leontiyeva 2011b: 27).

Dalším příkladem řízené migrace je pak připravovaný projekt tzv. Modrých karet, který ale nevznikl na území ČR a jenž dal vzniknout speciálnímu druhu povolení k dlouhodobému pobytu pro vysoko kvalifikované cizince. I když se tento projekt v mnohém českému projektu Zelených karet podobá v mnohém se také výrazně odlišný (Leontiyeva 2011b: 27-28).

Dalším důležitým momentem v této problematice je začlenění ČR do Schengenského prostoru, kdy zaniká celní kontrola na státních hranicích ČR a soustředí se do vnitrozemí. Ve třetím období dochází také k častému střídání restriktivních a liberalizačních novel cizineckého zákona, který je v důsledku tohoto stále složitější jak pro cizince tak i pro odbornou veřejnost (Leontiyeva 2011b :15).

Česká integrační politika i přes svou krátkou existenci se poměrně rychle přesunula od multikulturního přístupu, který kladl důraz na přistěhovalce jako společenství, k přístupu, který se soustředí více na jednotlivce a jeho integraci v občanské rovině (Baršová 2005). Tento přístup lze nazývat jako individualistický. Jeho hlavní kritéria spočívají v kladení důrazu na vymezení podmínek vedoucích k přijetí přistěhovalce hostitelskou společností. V tomto konceptu je klíčová individuální snaha jedince začlenit se (Baršová 2005). Tento přístup je pro mnou práci

velmi důležitý a dnes je také základem, na kterém je integrační politika České republiky stavěna.

4 INTEGRACE CIZINCŮ A DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ INTEGRACI CIZINCŮ V ČR

Pojem integrace cizinců je většinou v programových dokumentech charakterizován právě prostřednictvím oblastí, jenž se dotýká (např. trh práce, zdravotnictví, vzdělání atd.). Nejdůležitějším dokumentem, v němž jsou identifikovány záměry ČR týkající se integrace cizinců v současné době, je „Koncepce integrace cizinců na území České republiky“, jenž byl schválen na přelomu tisíciletí (Leontiyeva 2011b: 16). Koncepce tohoto dokumentu navazuje právě na dokument z roku 1999, jenž obsahuje 15 stručných zásad integrace (důraz na soc. integraci cizinců, ochrana cizinců před diskriminací a podpora rovného přístupu na trhu práce, v bydlení, zdravotnictví atd.) Tato koncepce byla přijata v roce 2000, pak následně aktualizována v roce 2006, kdy její realizací bylo pověřeno Ministerstvo vnitra (v roce 2004 MPSV a v roce 2008 znovu MV) (Leontiyeva 2011b: 16). Výraznou změnu do zaměstnávání cizinců přinesl rok 2006, od kterého mohou cizinci vstoupit do projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. A otevírají se jim tak zcela nové pracovní možnosti ve své realizaci zde.

4.1 Legislativní rámec integrace cizinců na český trh práce a společnosti

Legislativa jako taková je pro migranty životně důležitá. Právě legislativa je tou tenkou hranicí, která jim narozdíl od nelegálních migrantů zajišťuje určitá práva a možnost dovolání se. Je tedy životně

důležitá pro každého z příchozích migrantů se s touto legislativou seznámit a dodržovat ji.

Dle názoru celé řady odborníků, jako jsou například Pavel Čížinský a Miroslava Rákoczyová, zůstává česká přistěhovalecká politika z velké části uzavřena veřejnému dialogu a zůstává výhradní záležitostí úředníků. Až v posledních letech se krůček po krůčku přibližuje zájmu širší veřejnosti. Taktéž se objevují snahy ze strany neziskových organizací, které se celá léta aktivně podílejí na podpoře veřejné debaty na toto téma a usilují o změnu cizineckého zákona (Leontiyeva 2011b: 13). Aktualizovaná definice integrace cizinců zdůrazňuje především to, že integrace je oboustranný proces, v jehož průběhu musí docházet ke sjednocování přistěhovalců a domácího národa v jednu společnost (Leontiyeva 2011b: 17). Mezi hlavní oblasti, jenž tato koncepce definuje jako dostupnější pro cizince dlouhodobě žijící na území České republiky, patří znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, dále pak vztahy cizince a majoritní společnosti a také orientace cizince ve společnosti. Na všech těchto oblastech by se měli podílet kromě státu také kraje, obce a neziskové organizace (Leontiyeva 2011b: 19). To by mělo napomoci tomu, aby se imigranti stali součástí české společnosti, byli soběstační a také přínosem pro český stát. Důležitým principem koncipované integrace cizinců platným v ČR je tzv. narůstání práv tj. narůstání rozsahu práv úměrně s délkou pobytu cizince na území ČR. Tento princip se ale v kontextu protikrizových opatření dá zpochybnit (Leontiyeva 2011b: 19). Přesto ale platí to, že čím déle zde migrant žije a tedy i pracuje, získává stále dlouhodobější povolení k pobytu (např. trvalý pobyt), tak se stále rozšiřují jeho práva a možnosti života zde.

Za důsledek těchto legislativních opatření, jejichž hlavním úkolem je utváření kulturních, sociálních a ekonomických hranic lze považovat to, že migranti se často dostávají na trhu práce do okrajových pozic,

což je důsledek jednání pracovníků veřejných institucí. Důležitou roli zde hrají také dichotomie zahraničních pracovníků mezi občany EU a občany třetích zemí, které se projevují kategorizací do těchto dvou kategorií. Pro zaměstnavatele je administrativně výhodnější zaměstnat pracovníka právě ze země Evropské unie, což vede k vytlačování pracovníků třetích zemí do horších pozic v pracovním sektoru (Pořízková 2010: 96-97). Právě tento odlišný status jednotlivých kategorií migrantů lze považovat za nový zdroj ekonomické a sociální stratifikace, která je dále posilována regulací zahraniční zaměstnanosti skrze pracovní povolení. Tímto způsobem jsou migranti ze třetích zemí stavěni do velmi nevýhodné pozice, kterou se často snaží obcházet všemi možnými způsoby (např. získání živnostenského listu). Toto kategorizování snižuje obecně šanci migrantů ze třetích zemí úspěšně se v cílové zemi integrovat a vystavuje je většímu působení sociálních rizik (Pořízková 2010: 96-97).

4.2 Orgány upravující migrační politiku ČR

Nejvýznamnější roli jak v realizování, tak i ve formování migrační politiky ČR má v dnešní době Ministerstvo vnitra České republiky, zejména pak jeho Odbor azylové a migrační politiky, které pak má různá oddělení zabývající se nejrůznějšími aktivitami jako např. řízení o azylu, vydávání tzv. Zelených karet (Katrňák 2010a: 69). Dalším orgánem s výraznou mírou kompetencí je Ministerstva práce a sociálních věcí, které se zabývá především řízením pracovní migrace, kdy prostřednictvím Správy služeb zaměstnanosti spravuje Úřady práce (povolení k zaměstnání), správy sociálního zabezpečení (výběr pojistného) a inspektoráty (kontrola funkce) a veškeré jejich další funkce. Dalšími významnými orgány jsou pak ještě Ministerstvo průmyslu a obchodu. A poslední je Ministerstvo zahraničních věcí, kdy

konzulární odbor tohoto ministerstva řídí veškerou činnost zastupitelských úřadů, jenž představují pro cizince jakousi bránu. Z každého rezortu jsou každoročně vyčleněny prostředky pro financování aktivit v rámci migrační politiky (Katrňák 2010: 70).

4.3 Postavení cizince v pracovním zákoníku ČR

I když je cizinec obecně definován jako fyzická osoba, která nemá státní občanství České republiky, je pro účely této při popisu postavení cizinců na trhu práce ČR vhodnější pracovat se dvěma skupinami osob. A to s cizinci, kteří jsou postaveni na roveň českým státním občanům (občané EU, Evropského hospodářského prostoru a jejich rodinní příslušníci, rodinní příslušníci občanů ČR, cizinci s trvalým pobytem, cizinci, jimž byl udělen azyl atd.) (Čižinský 2011: 135). Tito cizinci jsou v podstatě ve stejném postavení jako občané ČR. Mohou být přijati do zaměstnání bez pracovního povolení a mohou čerpat veškeré služby zaměstnanosti (podpora v nezaměstnanosti). Jediný rozdíl je v tom, že zaměstnavatel je povinen nejdéle v den jejich nástupu do zaměstnání nahlásit tuto skutečnost příslušnému úřadu práce (Čižinský 2011: 135).

Druhou skupinou jsou pak cizinci s omezeným přístupem na trh práce a ke službám zaměstnanosti. Kdy příslušníci této skupiny mají povinnost mít povolení k zaměstnání, pokud chtějí být zaměstnání (Čižinský 2011: 136). Pro ekonomicky aktivní migranty je zde varianta získání trvalého pobytu na území České republiky, v rámci kterého odpadají mnohé administrativní překážky spojené se získáváním zaměstnání na trhu práce v České republice. Především povinnost mít povolení k zaměstnání vztahující se k určité pracovní pozici, kterou se již delší dobu nedaří obsadit občany ČR nebo jiných členských zemí EU (Nečasová, 2009: 122-123). Zvláštní částí této skupiny jsou

žadatelé o azyl a žadatelé o mezinárodní ochranu. Těm povolení k zaměstnání nemůže být v prvních 12 měsících vydáno. V této skupině se ale nachází určitá skupina cizinců požívající určitá zvýhodnění.¹ Jsou to cizinci osvobození od povinnosti mít povolení k zaměstnání, a ti jímž se povolení k zaměstnání vydává bez ohledu na situaci na trhu práce (Čížinský 2011: 136).

4.4 Role úřadů práce v migrační politice ČR

Nyní bych se chtěla věnovat vymezení a definování povinností úřadů práce ČR v rámci migrační politiky. Tyto úřady jsou stěžejní hlavně z toho důvodu, že se s nimi migranti setkávají nejčastěji. Jsou tedy státním orgánem, se kterým přicházejí migranti do styku nejčastěji, a také se s tímto orgánem setkává téměř každý z nich.

Nejvýznamnější kompetencí úřadů práce je vydávání povolení k zaměstnání, které je jedním z nejefektivnějších nástrojů jak regulovat počty cizinců, kteří přicházejí na naše území. Povolení k zaměstnání je v ČR principiálně potřeba ke každému zaměstnání, tedy ke každému vztahu řídicímu se zákoníkem práce. Tj. pracovní poměr na plný úvazek, částečný úvazek, dohoda o pracovní činnosti, dohoda o provedení práce. Díky tomu, že české právo nemá zvláštní ustanovení pro sezónní práce ani pro brigády, podléhá tedy jakákoliv závislá činnost, což znamená práci při níž je pracovník povinen dbát pokynům zaměstnavatele, pracovnímu povolení a platnosti povolení k pobytu ² (Čížinský 2011, 137-138).

¹ Touto skupinou cizinců jsou pracovní migranti ze zemí Evropské unie.

² Dále je tu pak několik forem ekonomické aktivity, které nejsou klasickým zaměstnáním a to: agenturní zaměstnání (agentura přidělí zaměstnance dočasně na práci na základě jejich dohody), vztah dodavatele a subdodavatele tzv. outsourcing (dodávka vytvořená na odpovědnost dodavatele v rámci jeho podnikání) a v poslední řadě činnost členů právnických osob a nebo statutární zástupců těchto právnických osob (členové družstev) (Čížinský 2011: 137-138).

Činnosti a povinnosti, které spadají do kompetence Úřadu práce v rámci této problematiky, jsou značně rozsáhlé a také komplikované. Pro lepší orientaci poslouží jejich vymezení v této problematice podle „Zákonu o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.“, který je definuje (Sasková 2009). Je zde také potřeba uvést povinnost, která ukládá Úřadu práce, zprostředkovávat zaměstnání a vydávat povolení k zaměstnání. V tomto ohledu jsou hlavním orgánem, v jehož pravomoci je zprostředkovávání zaměstnání. Téměř ve všech případech, až na výjimky cizinec po svém příchodu do ČR žádá o povolení k zaměstnání formou písemné žádosti na Úřadu práce. Cizinec žádá buď sám osobně, a nebo k tomuto účelu vyšle zmocněného zástupce, či zprostředkovatele před svým příchodem (Sasková 2009). Úřady tedy zastávají velmi široký rozsah činností. Jsou jak orgánem poradním, dozorčím a také kontrolním. Ale jsou také jedním z nejmocnějších orgánů a to právě díky jejich blízkosti k migrantům.

Další oblastí, kde se dopady krize v rámci činnosti těchto úřadů výrazně projevují, je jejich kontrolní činnost, která byla po propuknutí krize mnohonásobně zvětšená (Sasková, 2009). Důvodem tohoto mnohonásobného nárůstu kontrol byla obava ze strany českého státu před nárůstem kriminality propuštěných migrantů a jejich propady do nelegální sféry. Z tohoto důvodu se vláda začala zasazovat o zvýšení počtu těchto kontrol a zejména v oblasti zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince a odhalování nelegálního zaměstnávání (Sasková 2009). Tyto kontroly jsou však i v této situaci prováděny vždy na základě aktuální potřeby a na základě podnětů, které přicházejí z venčí. Poslední oblastí, jenž byla krizí zasažena, je oblast spolupráce úřadů práce a dalších orgánů státní správy při kontrolách zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince. Posílení této oblasti povinností úřadů práce má vést k větší bezpečnosti během kontrol samotných (Sasková 2009).

Dnes musí Česká republika řešit opačný problém než v letech 2006 až 2008. Tedy problém s nedostatkem volných pracovních míst a nadbytkem zahraničních pracovníků, kteří do ČR migrovali v rámci ekonomické migrace za prací ještě v době ekonomické konjunktury. Ve většině případů se jedná o pracovní místa s velmi nízkým sociálním statusem jako je např. šička, nejrůznější pomocné práce ve stavebnictví atd. Dnes tedy vyvstává otázka, jak dostat tyto migranty zpět do jejich mateřské země (Sasková 2009). Na tuto situaci, kdy jsou tisíce migrantů bez práce, a nebo jsou obětmi nedodržování zákonů o zaměstnávání cizinců se stát snaží reagovat skrze zvýšení počtu a frekvencí kontrol svých institucí. Těmito institucemi jsou: úřady práce, oblastní inspektoráty práce, celní správa, cizinecká policie atd. Hlavní roli zde tedy hrají Úřady práce. Tyto úřady mají oprávnění kontrolovat to, zda zaměstnávání cizinci vykonávají tu práci, na kterou mají vydané povolení a zda tuto práci vykonávají na základě pracovněprávního vztahu, Zelené karty, či jiného povolení odpovídajícího typu. Další povinností, která ze zákona Úřadům práce vyplývá, je spolupráce mezi institucemi státní správy. Tyto úřady mají povinnost v případě potřeby poskytnout potřebné identifikační či jiné údaje dalším orgánům státní správy (Saková 2009). Situace je ale taková, že i přes navýšené počty kontrol nejsou tyto instituce schopny postihnout všechny subjekty zaměstnávající zahraniční pracovníky. (Saková 2009)

4.5 Marginalizace migrantů na trhu práce

Obecně, pokud se řekne pracovní migrant, se většině z nás vybaví člověk, cizinec s nedostatečným vzděláním, který v České republice žije buď nelegálně, nebo za velmi pochybných podmínek. Představa těchto lidí jako pracovníků, kteří vezmou jakoukoliv práci za jakoukoliv mzdu, je však často mylná. (Zilynskyj 2001: 94 -95). Tito migranti jsou si také vědomi hodnoty své kvalifikace a snaží se o rovnovážný vztah

mezi ní a prací, kterou vykonávají. Jsou si tedy vědomi hodnoty své kvalifikace a snaží se ji v co největší míře zúročit. Účast na pracovním trhu představuje na individuální úrovni jednu z nejvýznamnějších oblastí faktorů ovlivňující kvalitu života. Má přímý vliv na oblast životní úrovně jednotlivce s tím, že představuje oblast, od níž se odvíjí kvalitativní charakteristiky práce (Rákoczyová 2011: 9). A to jak obecným podmínkám na pracovním trhu, tak i ve vztahu ke konkrétnímu pracovnímu místu. Za klíčové zde můžeme považovat čtyři základní dimenze - jistotu zaměstnání, harmonický vztah soukromého a pracovního života jedince, rozvoj dovedností jedince a ochranu zdraví a životní úrovně. Přičemž samotná kvalita pracovních míst na trhu práce je značně diverzifikovaná (Rákoczyová 2011: 10).

Existují tu ale i znevýhodnění, která postihují především jedince s nízkou a nebo požadavkům trhu neodpovídající kvalifikací, kteří jsou vystaveni marginalizačním procesům na trhu práce a riziku sociální exkluze. Tito jedinci jsou vytěsňováni do okrajových pozic pracovního trhu, jenž jsou hůře finančně ohodnocené, mají horší pracovní podmínky a jsou spojována s nízkým sociálním statutem. Část pracovních pozic, definovaných minimálními požadavky na kvalifikaci je pro zaměstnavatele těžko obsaditelná občany konkrétního státu, a tak na tyto pozice zaměstnávají migranty z rozvojových zemí, kteří se o tuto práci uchází (Pořízková, 2010: 84). Hlavním důvodem jejich zájmu o tento typ práce je jejich posuzování pracovních podmínek a příjmů v kontextu země původu, kdy jsou díky tomuto zároveň ochotni akceptovat nízký sociální status v hostitelské zemi výměnou za zvýšení sociálního statusu po návratu do země původu (Pořízková 2010: 84). Primární koncentrace migrantů v tomto pracovním sektoru přispívá k posilování předsudků a stereotypů majoritní společnosti vůči legálním migrantům samotným. Přičemž jsou majoritní společností vnímáni jako sekundární zdroj práce a tedy také jako zdroj vlastního znevýhodnění.

A to v tom smyslu, že umožňují zaměstnavatelům držet cenové ohodnocení těchto činností na velmi nízké úrovni. Pro cizince je velmi obtížné se z této pozice dostat (Pořízková 2010: 84).

Zaměstnanost v České republice (konkrétněji její segmentace a polarizace) je přímo ovlivňována také zemí původu migrantů. Cizinci z rozvojových zemí Evropské unie, a nebo také ze zemí třetího světa jsou ve většině případů směřováni na nižší pracovní pozice. Mezi národy, pro něž jsou tyto pozice typické řadíme Ukrajince, Vietnamce, Mongoly atd. A právě u těchto migrantů došlo v průběhu roku 2009 (rok světové krize) při ekonomické recesi k nejvýraznějšímu poklesu zaměstnanosti v ČR (Rákoczyová 2011: 15-16). V důsledku vývoje situace na trhu práce a politiky orgánů v oblasti regulace zaměstnanosti cizinců došlo také ke snížení počtu agenturních pracovníků, jenž byli a nadále jsou považováni za nejzranitelnější skupinu zaměstnanců. Tato restriktivní opatření se ale navzdory očekávání neprojevila ve zvýšení odlivu zaměstnanců z třetích zemí z ČR. Ba naopak jejich počet se ještě zvýšil. Velká část těchto pracovníků řešila vzniklou situaci získáním živnostenského listu a sklonem k vnitřní migraci po území ČR (Rákoczyová 2011: 15-16).

4.6 Shrnutí teoretické části

Tato problematika je velmi komplexní a skrývá v sobě další na první pohled téměř nepatrné aspekty, kdy pracovní migrace není pouze procesem, kdy jedinec pracuje a poté se vrátí zpět do rodné země. Je to proces, v rámci kterého se jedinec musí integrovat do společnosti dané země a sám si individuálně vytvářet své vlastní strategie, které mají vést ke splnění důvodů, kvůli nimž se rozhodl migraci vykonat. Hlavních důvodů jejich migrace do Čech je více. Patří mezi ně hlavně motivy politické, rodinné, ekonomické, nebo ale i třeba touha po

dobrodružství. Zároveň ale mají záměr vrátit se domů a cestu po čase znovu zopakovat (Vasylenko 2006: 67).

Vzhledem k ekonomické a politické situaci v jejich domovské zemi, tedy na Ukrajině musíme současnou migraci Ukrajinců a jejich pracovní aktivity v zahraničí chápat jako skutečně nevyhnutelný akt jejich boje o existencionální přežití. Obecně je však v rozporu jejich kvalifikace a pracovní pozice, které zastávají (Zilynskyj 2001:94-95). Většina těchto migrantů bere samotný akt migrace jako dočasně řešení, které má odstranit často katastrofickou situaci nejen těch jedinců, kteří migrují, ale často i celé jejich rodiny, kdy peníze, jenž jedinec prací v zahraničí získá jsou často jediným zdrojem příjmů pro tyto rodiny. Vzhledem k této skutečnosti si tedy tito migranti často práci nevybírají a pracují i ve velmi špatných podmínkách za horší plat.

Výrazným aspektem, který ovlivňuje životy všech a nejen pracovních migrantů v České republice, je nastavení české migrační politiky. V rámci této politiky je rozhodováno o možnosti legálně pobývat a pracovat na území České republiky. V roce 2000 česká strana zavedla pro občany Ukrajiny vízovou povinnost. Podmínka, kterou musí migranti splnit, pokud si chtějí v ČR vydělat peníze, je získání víza. Toto vízum je možné získat na základě pracovního povolení, a nebo na základě živnostenského oprávnění (Vasylenko 2006: 68). Pracovní povolení je vydáváno na dobu určitou a cizinec je povinen v případě zájmu o jeho prodloužení žádat daný pracovní úřad sám. Ten pak o prodloužení pracovního povolení rozhodne s přihlédnutím k situaci na trhu práce (Steinichová 2004: 19-20). Výrazný předěl v nastavení migrační politiky České republiky přichází se vstupem České republiky do Evropské Unie. Kdy tímto aktem přijala z poměrně velké části také nastavení evropské strategie vůči pracovní migraci na území EU. Důkazem konceptuálního pojetí migrační politiky EU bylo zkoncipování nových základních zásad v oblasti migrační

politiky. Byly sice zkoncipovány v rovině spíše symbolické než praktické, ale utvořili základ pro formulování komplexní migrační strategie Česka, která ale nebyla dodnes zpracována (Drbohlav, 2010:77-79).

5 METODOLOGICKÁ ČÁST

5.1 Zvolená metodologie

Metodologii lze také metaforicky pojmenovat jako cestu, kterou jsem musela v rámci celého výzkumu ujít, než jsem nakonec dorazila k cíli. Je v ní shrnut celý výzkum včetně konkrétní metodologické techniky, techniky sběru dat a analýzy dat (Hrešanová 2010: 25). Metodologií, jenž byla pro tento výzkum zvolena, je metodologie kvalitativní. Tento typ metodologie byl zvolen především proto, že mne nezajímá kvantitativní přehled, jenž je obecně aplikovatelný na celou populaci ukrajinských migrantů v ČR. Zajímají mne jednotlivé individuální strategie, které migranti individuálně v rámci svých životní drah utvářejí. Tento typ metodologie má tedy za úkol sloužit jako hlubší vhled do individuálního jednání mých aktérů a jejich vlastních perspektiv.

Jako konkrétní metodu kvalitativního výzkumu jsem si zvolila metodu případové studie. Tato metoda je užívána v tom případě, kdy nám jde o hlubší studium jednoho konkrétního případu. V případové studii tedy shromažďujeme velké množství dat od malého počtu jedinců a primárně nám jde o to, zachytit právě složitost daného případu a postihnout vztahy v něm panující v celé jejich složitosti. Základním předpokladem při provádění této metody je to, že hloubkové porozumění jednomu konkrétnímu případu bude klíčové pro porozumění podobným případům (Hendl, 1999 :104-105). A to především kvůli specifičnosti mého výzkumného vzorku a tedy i této problematiky. Tato metoda je vhodná především proto, že respondenti pochází z jiné specifické kultury a pohybují se sice ve velmi podobném,

avšak do jisté míry i velmi rozdílném konceptuálním rámci, jak kognitivním tak i jazykovém (Torrance 2006: 142). Toto je důležité především proto, chceme-li jazyk vidět jako něco, co je zprostředkující pro struktury, a také to, co poskytuje prostředky pro analytické a interpretační pohyby, přes které lze prozkoumat boj sebe sama. Ale to není jazyk jako jednota o celkovém systému rozdílů, ale jazyk jako hřiště těchto infrastruktur, na které vystupují i ty minimální disproporce (Torrance 2006: 142).

Ambice tohoto výzkumu jsou tedy prostřednictvím této metodologie poskytnout co možná nejkonkrétnější a co nejvíce vyčerpávající vhled do této oblasti života zvolených respondentů. Jsme si však vědomi toho, že vzhledem k počtu respondentů a časovému horizontu výzkumu je tento výzkum spíše jakousi pilotní studií, které nám otevírá dveře do této velmi komplikované a multidimenzionální problematiky, kdy díky její komplexnosti se tato problematika dotýká více oblastí života, než se na první pohled zdá. Vzhledem k designu výzkumu jsem si jako konkrétní formu sběru dat zvolila polostrukturované rozhovory, jímž však v úvodu každého tohoto rozhovoru předcházela krátký narativní rozhovor, který sloužil jako úvodní seznámení se životem každého konkrétního participanta a měl mě uvést jednak hlouběji do jejich individuálních biografii. A pak také mi umožnit lépe poznat jejich konkrétní pohnutky a lépe pochopit jejich životy a jednotlivé souvislosti. Samotným jádrem byli u každého participanta/participantky dva polostrukturované rozhovory, které měli ve všech šesti případech téměř totožnou formu. V rámci tohoto rozhovoru jsem se dotýkala témat, jenž považuji pro tento výzkum za klíčová. Mezi těmito tématy byla pracovní biografie jednotlivých aktérů na pracovním trhu v ČR, faktory které ovlivňují jak jejich osobní tak jejich pracovní život zde, klíčové faktory, jenž jim pomáhají řešit a překonávat nepříznivé a krizové situace a v neposlední řadě jejich motivace pro migraci právě do České republiky.

5.2 Výzkumný vzorek a lokalita

Vzhledem k vybranému tématu byl výběr výzkumného vzorku v tomto případě poměrně náročný. A to nejen proto, že tato skupina lidí není zrovna lehce dostupná pokud nedisponujete, nějakou osobou, která vás mezi ně uvede. Při prvních úvahách o volbě tohoto tématu jsem ihned začala zvažovat, zda mám reálnou možnost se do této komunity dostat a zda se mnou budou mluvit. Dalším problémem, který musel být brán v potaz byl dostatečný počet respondentů. K mému velkému štěstí jsem našla vhodného gatekeepera, který mi zprostředkoval kontakt s mým první participantem.

5.2.1 Definice vhodného participanta

Dalším důležitým bodem bylo vymezit si, co vše by měl takový participant splňovat. Konkrétně jak úzké mantinely si v rámci výběru vymezím. Nakonec jsem se vzhledem k charakteru svého výzkumu rozhodla pro pět nejvýznamnějších faktorů, které pro mne budou klíčové. Těmito faktory jsou migranti ukrajinské národnosti, mají legální povolení k zaměstnání, nebo pobytu, věkové vymezení 20 až 65 let (produktivní pracovní věk), aktivní zařazení na pracovním trhu práce (nutná vlastní zkušenost s trhem práce v ČR) a poslední faktorem bylo místo pobytu, kdy jsem si za destinaci zvolila Karlovarský kraj.

Nyní blíže specifikuji faktory, jenž sem si zvolala jako charakterizující pro své participanty a proč. Velmi důležité bylo to, že mnou vybraní respondenti museli být pracovní migranti z Ukrajiny. Dalším faktorem byl věk. Víceméně byl ale spíše významným faktorem v soukromém životě a rozhodování jednotlivých aktérů, kde strukturoval

životní realitu samotných aktérů a jejich postoje. Jedním z klíčových faktorů, který se ukázal jako velmi důležitý i přesto, že ve svých prvních úvahách nad výběrem participantů sem mu věnovala minimální pozornost, byla legitimita pobytu zde. Ukázalo se, že tento faktor výrazně ovlivňuje podobu migrantova života a také výrazně ovlivňuje jeho pohled na celou migraci jako takovou. Posledním faktorem, který museli mnou vybraní participantů splňovat bylo to, že museli žít, alespoň formálně na území Karlovarského kraje. Přičemž Karlovarským krajem v je v tomto výzkumu myšlena oblast mezi městem Sokolov a Karlovými Vary. Konkrétně města Sokolov, Chodov a jejich přilehlé obce. Ve svých původních úvahách jsem chtěla zvolit ryze mužský vzorek, ale po konzultaci a naskytnutí možnosti začlenit do vzorku i ženské respondenty jsem své rozhodnutí přehodnotila především kvůli zmenšení zkreslení výsledných dat.

Ve finální verzi můj výzkumný vzorek získal složení čtyř mužů a dvou žen, kdy věk respondentů se pohyboval mezi 24 až 48 lety. Každý z těchto participantů zastával na pracovním trhu jinou pozici. Kdy 5 respondentů vykonávalo práci u zaměstnavatele jako zaměstnanci a jedna participantka podnikala na základě živnostenského oprávnění. Vzdělanostní struktura mého vzorku byla rozličná od výučních listů až k jedné mé respondentce, která disponuje magisterským titulem.

Výběr lokality pro mě byl jednoduchý především kvůli tomu, že jsem volila mezi Plzní, tedy městem ve kterém studuji a Karlovarským krajem ve kterém žiji. Dá se tedy říci, že ve výběru lokality v mém výzkumu hrály roli dva důležité faktory. A to právě místo mého bydliště (a zároveň také místo bydliště migrantů), kde mám mnohem více kontaktů a tedy i možností, jak se k respondentům dostat. A druhým faktor bylo to, jak často na jakém místě pobývám. Kdy tyto dva faktory jsem při svém výběru lokality musela pečlivě zvážit a zohlednit každé pro a proti. Jednou z věcí, která také hrála pro Karlovarský kraj bylo i

to, že zde jsem mnohem více mobilní (mám k dispozici osobní automobil), což je vzhledem k vytíženosti mých participantů velkým plusem.

5.3 Sběr dat

Sběr dat započal oslovováním vhodných participantů, kdy k tomuto došlo skrze mé sociální kontakty. Konkrétně přes sociální kontakty mých gatekeeperů, kteří znali mé participanty skrze své zaměstnání. Kontaktování participantů probíhalo telefonicky a v jednom případě přes email. Kdy jsem každému participantovi stručně vysvětlila, čím se můj výzkum zabývá a jaké jsou jeho cíle. A posléze si s ním domluvila první osobní setkání. Ve dvou případech toto prvotní kontaktování probíhalo v rámci třetí osoby. Kdy tato osoba převzala průvodní dopis a doručila jej participantům. Tento průvodní dopis jsem zhotovila podle vzoru, který jsem získala v kurzu věnujícím se kvalitativní metodologii.

V rámci mého výzkumu jsem si jako metodu sběru dat zvolila polostrukturované rozhovory. Kdy na začátku každého rozhovoru byl participant vyzván k tomu, aby se mi představil v rámci krátkého narativního vyprávění, které mělo sloužit jako vstup do rozhovoru. To sloužilo na jedné straně k tomu, abych byla schopná lépe porozumět životu jednotlivých aktérů a také lépe pochopit jejich perspektivu a jejich rozhodování. Na druhé straně to bylo jakýmsi úvodním seznámením, kdy to sloužilo k tomu, aby neměl participant pocit, že z něho pouze vysají informace a on samotný jako osoba mě nezajímá. Lze tedy říci, že tato část rozhovoru sloužila také k uvolnění atmosféry a navození pocitu, že participant si vlastně sám určuje, o čem se bude mluvit a co mi chce říct, než jsem přišla s konkrétními otázkami.

Dále pak následoval již samotný polostrukturovaný rozhovor. Pro tento typ rozhovoru je základním kritériem minimalizovat vliv

výzkumníka na kvalitu prováděného rozhovoru. Přičemž data, která z takového rozhovoru získá jsou oproti jiným typům rozhovoru poměrně snadná na analýzu. A to především díky snadnější lokalizaci jednotlivých témat v přepisu rozhovoru, kde jsou díky strukturaci textu lépe patrná a snadněji analyzovatelná (Hendl 1999 : 173-174). Sekvence jednotlivých otázek v tomto typu rozhovoru je rozhodující pro strukturu informací. Tento typ rozhovoru často užíváme v případě, že nemáme možnost rozhovor opakovat, nebo pokud jde o vstupní nebo závěrečný rozhovor, který bude sloužit pro porovnávání odpovědí. Nevýhodou tohoto typu je restrikce hovoru na předem zvolená témata, kdy klademe stejné otázky všem participantům a úplně přehlídíme situovanost rozhovoru (Hendl 1999 : 173-174).

Rozhovory trvali vždy cca 20 až 45 minut. Kdy v rámci otázek byli probírána veškerá témata, které jsou pro můj výzkum relevantní. Při sestavování otázek jsem se držela dvou rovin a to pracovního života a participantů, kdy jsem pokládala otázky, které nejčastěji směřovali k subjektivní rovině. Většinou typu př. Co si myslíte, jaké máte zkušenosti atd., kdy tyto otázky tedy mapovali pracovní biografii jednotlivců a jejich náhled na tuto problematiku. Druhou rovinou byl osobní život jedince, jenž můžeme brát jako základotvorný element pro utváření života jedince vůbec. V rámci této roviny mě zajímalo integrace jedince do české společnosti a jeho navazování sociálních kontaktů s obyvateli České republiky. Na konci každého rozhovoru byl ještě vymezen čas pro to, aby byli položeny další doplňující otázky pro vyjasnění některých problematických pasáží, či otázky, které mě napadli během rozhovoru a bylo vhodné je položit. Rozhovory probíhali od 3. 11. 2012 do 4. 12. 2012. Samotné rozhovory probíhali vždy na místě, které si zvolili participanté. Vždy ale bylo nutnou podmínkou, aby místo nebylo příliš hlučné a dalo se tam pořídit dostatečně kvalitní audio záznam na diktafon. V nejčastějším případě bylo k tomuto účelu volena restaurace,

v jednou případě probíhal rozhovor u participanta doma, dále pak dva v kancelářích, dále pak jeden u participanta v práci. Každý z těchto rozhovorů měl jiný charakter, a to především s ohledem na schopnost respondentů komunikovat a porozumět v češtině.

Dalším důležitým faktorem, který byl významný jak pro sběr dat, tak také pro jejich analýzu bylo pořizování audio záznamu, který byl nahráván na diktafon.. V úvodu každého rozhoru v rámci opětovného krátkého představení mého výzkumu a také v rámci ústní žádost o udělení informovaného souhlasu, kdy jim bylo sděleno, že nahrávání slouží pouze k usnadnění přepisu rozhovoru a nebude poskytnuto žádné třetí osobě, nebo jinak zneužito. Pouze jedna z mých participantů odmítla s tím, že nechce být nahrávána. V ostatních případech byla z každého rozhovoru pořízená nahrávka. Vedle audio záznamu jsem si také, pokud to šlo, pořizovala ručně psané poznámky z rozhovoru.

V rámci dodržení etických zásad sociologického kodexu byli během celého výzkumu dodržovány etické zásady. S těmito etickými zásadami byli v úvodu každého rozhovoru respondenti ústně seznámeni. Po dohodě s nimi bylo rozhodnuto, že postačí ústní forma informovaného souhlasu. K tomu jsem měla hned dva důvody. A to takové, že někteří z mých participantů nevládli českým jazykem v takové míře, aby zvládli písemnosti sami porozumět a nezdálo se mi vhodné dávat jim podepisovat něco, co si sami nedokážou přečíst. Druhým důvodem pak bylo to, že o to participanti sami neměli zájem. Všichni participanti mi po nahlédnutí vrátili i průvodní dopis s tím, že ho nepotřebují, ať si ho nechám. V úvodu našeho rozhovoru jim také každému bylo sděleno, že veškerá jeho účast na výzkumu je dobrovolná, a že má možnost z výzkumu kdykoliv odstoupit. A další jeho práva a povinnosti, k nimž se v rámci své účasti na výzkumu symbolicky zavázal. Dále jim byli také vysvětleny má práva a

povinnosti, jenž vyplývají z pozice výzkumníka. V otázce ochrany citlivých dat a anonymizace jednotlivých účastníků jsem postupovala tak, že jsem se rozhodla nezapisovat si nikam osobní údaje jednotlivců a rovnou jsem jim přidělovala pseudonymy. Takže během celého výzkumu nebyli ani jednou označeni svůj skutečným jménem. Pseudonymy měli možnost zvolit si sami. Přičemž tuto možnost ve 4 případech z 6 nevyužili.

Podoba jednotlivých setkání se vždy odvíjela od osoby respondenta, konkrétněji spíše od jeho povahy. Vždy tam také výrazně figurovala jeho znalost českého jazyka, kdy zde byli jak aktéři, kteří byli velmi extrovertní a měli velmi dobrou českou slovní zásobu, tak i takoví kteří měli špatnou znalost češtiny.

Během sběru dat jsem se musela vypořádávat hned s několika překážkami, které se v průběhu výzkumu vyskytly. Velmi významným negativním faktorem bylo to, že někteří moji respondenti byli velmi časově a pracovním vyčerpání, takže nebylo nic neobvyklého, když se smluvená schůzka dvakrát, nebo třikrát přesouvala na jiný termín. Toto pro mne vzhledem k tomu, že na schůzky jsem dojížděla z Plzně bylo poměrně nákladné a problematické.

5.4 Analýza dat

Jako metodu analýzy dat jsem si vzhledem k zaměření mého výzkumu zvolila tématickou analýzu. Prvním krokem v rámci mé analýzy byl přepis jednotlivých rozhovorů do psané formy. Tyto přepisy jak se ukázalo jsou časově poměrně dost náročné a také je velmi důležitá kvalita nahrávky. Taktikou, která se mi nejvíce osvědčila, bylo přepisovat rozhovory ihned po jejich uskutečnění. Přepis takového rozhovoru byl nejen velmi náročný na soustředění a na porozumění.

Někteří z participantů mluvili se silným přízvukem, což přepis velmi znesnadňovalo.

Dalším krokem bylo vyhledávání jednotlivých témat, která se v textech objevovala a přiřazování je pod jednotlivé kódy. Kódování jsem prováděla za pomoci počítačového programu Atlas.TI. V rámci kódování jsem si po mnoha přečtení svých přepisů u každého konkrétně pomocí tohoto programu vytvořila seznam kódů, jenž byly přiřazeny k jednotlivým výpovědím respondentů. V rámci kódování jsem užívala tzv. otevřené kódy, které jsem přiřazovala k jednotlivým klíčovým výpovědím, dle vlastního uvážení. *"Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Bez tohoto prvního a základního analytického kroku by nemohl proběhnout zbytek analýzy ani následná komunikace. Během tohoto procesu jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům."* (Strauss, 1999: 43). Jako první jsem z textu vybírala vždy kódy, které se tam objevovaly nejčastěji v nejrůznějších souvislostech. Dále jsem pak tyto kódy třídila do jednotlivých kategorií a vyhledávala ve výpovědích všech mých participantů podobnosti. Následně byly tyto výpovědi, tedy kódy rozkategorizovány do jednotlivých segmentů, které souvisely s mými výzkumnými otázkami a přinášely odpovědi na ně. Provádíme tedy proces kategorizace, což je označení pro proces seskupování pojmů, které mají nějakou užší vazbu ke konkrétnímu jevu. V tomto momentě přiřazujeme tomuto jevu, který spadá do určité pojmové kategorie nějaké pojmové označení. Nutné je zde to, aby pojmenovaná označení byla na abstraktnější úrovni než konkrétní pojmy, jenž se v této kategorii nacházejí (Strauss 1999: 45).

V rámci kódování jsem nehledala pouze podobnosti v jednotlivých výpovědích, ale také rozdíly, které mi ukazovaly různé životní strategie každého respondenta. Odpovědi na své výzkumné otázky jsem tedy v

rámci analýzy získávala porovnáním jednotlivých výpovědí rozdělených do určitých tématických celků a jejich podkategorií. Tento způsob analyzování a rozčlenění každého rozhovoru na určité tématické celky mi posloužil k lepší přehlednosti a průhlednosti daných kategoriích a jejich vzájemných souvislostí.

Další částí mé analýzy bylo řádné vedení výzkumného deníků, který sloužil především pro reflexy mých vlastních pocitů a postřehů během výzkumu. Lze tedy říci, že tento deník mi sloužil jako sekundární zdroj dat pro porovnávání výsledků mé analýzy s poznatky z odborné literatury. Musím podotknout, že v odborné literatuře na toto téma je výrazně větší prostor věnován nelegálním migrantům a jejich životním standardům, než migrantům legálním. Jako jeden z dalších sekundárních zdrojů dat během mé analýzy sloužily také mé písemné poznámky, které jsem si zapisovala během jednotlivých rozhovorů.

Další zdroj dat, který mi měl posloužit k ulehčení analýzy dat, byla monografie s názvem Deník migranta/migrantky, ve kterém jsem čerpala inspiraci, jak vlastně svůj rozhovor nakoncipovat, aby se mi podařilo postihnout co největší množství pro mne důležitých oblastí migrantovo života. Tento text mi také posloužil jako jakási forma předporozumění dané problematice.. Možnou nevýhodou je zde ale to, že v rámci čtení tohoto textu jsem si mohla vytvořit vlastní očekávání toho, co od svých participantů v rozhovorech uslyším a jakým způsobem mi budou informace poskytovat. Je tedy možné, že u mě vznikla určitá forma očekávání, u které jsem očekávala, že bude naplněna. To mohlo vést k určitému zkreslení.

Tento text byl jakýmsi výňatkem z vyprávění ukrajinského migranta Sergeje, který odjel za prací z rodné Ukrajiny nejprve do Ruska a poté do České republiky. Hlavním důvodem jeho migrace byly existencionální podmínky, kdy nedokázal na Ukrajině uživit ani sám

sebe, natož rodinu. Jako hlavní problém uvedl komplex více příčin, které byly jak ekonomické tak politické a osobní. V závěru vyprávění Sergej vyjadřuje spokojenost s životem v České republice a označuje ji za druhý domov s tím, že zmiňuje jazykovou blízkost, slovanskou mentalitu a toleranci k cizincům jako výrazná pozitiva, která mu pomohla k rychlejší a snadnější integraci do české společnosti (Víznerová 2009: 42-52).

Lze říci, že tento text mi v mnoha oblastech sloužil jako vydatný zdroj inspirace. A to nejen jako zdroj určité perspektivy, ze které je možné se na danou problematiku dívat, ale také v bližší specifikaci a hledání témat, které se v mých datech nacházely. Mou snahou tedy bylo obsáhnout podobné tématické okruhy, které obsahoval záznam z uváděné knihy. Sice jsem zvolila odlišnou metodu než autorky, ale ve své podstatě jsem se držela podobné osy jako ony. Další věcí bylo to, že jsem se díky tomuto záznamu mohla blíže seznámit s tím, z jaké perspektivy mohou nahlížet na tuto problematiku sami jednotliví migranti.

Během celé analýzy jsem se snažila odhlédnout od toho jaký na mě udělali jednotliví respondenti dojem a být zcela nezaujatá. Další věc, na kterou jsem si musela dávat velký pozor, bylo nevkládat vlastní významy do výroků respondentů. Bylo nutné, abych zachovávala původní významy. Například to jak bylo interpretováno, že matka nechala dítě na Ukrajině a jela do České republiky za prací tak, jak si ho vykládala sama participantka a ne já. Dalším významným bodem bylo, abych během celého procesu nevnášela do analýzy vlastní hodnotící soudy. A zůstala objektivní.

6 EMPIRICKÁ ČÁST

6.1 Výsledky výzkumu

Nyní bych Vás chtěla seznámit s výsledky své analýzy dat. Pro lepší přehlednost a pochopitelnost se budu nejprve zabývat obecnější rovinou těchto výsledků. A v následující sekci se budu věnovat podrobně výsledkům, které se vztahují k výzkumným otázkám tohoto projektu.

6.1.1 Motivace k migraci a první kroky v české společnosti

Prvním tématem, kterému se budu věnovat je motivace k migraci do Čech. Všichni moji participanti uvádějí, že Čechy jako cílovou destinaci nevybírali záměrně, nebo že by Čechy byly předem stanoveným cílem jejich cesty. Většina z nich dokonce uvádí, že před svým příjezdem sem věděli o České republice jen velmi málo. „*No, ano ano ano. No, já sem nevěděl nic, co znamená Česká republika. Věděl sem jen pivo a Karel Gott.*“ (Pan K). Někteří z nich dokonce ani nevěděli, jaká je její geografická poloha. Důvody migrace jsou ve své podstatě u všech mých participantů stejné, i když okolnosti a způsoby jejich prezentace se mění jedinec od jedince. Hlavním důvodem je buď špatná životní situace v rodné zemi nebo přímo existencionálně neúnosná životní situace. Tato situace je ale u každého z participantů reflektována odlišným způsobem. V některých případech si chtějí tito lidé zlepšit svou životní situaci a tzv. si polepšit. „*Ne, jakože sem byl jako horník ne, pak oni si zrušit, oni končit. No, tak u nás není práce jako u Vás.*“ (Pan X). Pak jsou tu ale případy, kdy odjíždí z toho důvodu, že se musejí postarat o finanční zajištění např. rodiny nebo dítěte. „*Začala sem u nás na Ukrajině, kde sousedka u nás v hospodě jsem dělala jako pomocná síla ... pomáhala všechno nádobí jako uklízet, všechno, co se dalo, hlavně abych si něco vydělala tak, když*

máte dítě malý, dva roky jí bylo tenkrát .. Pan XXXXX s klukama seděli u nás v hospodě a pili pivo, a on říkal, že by chtěl nějaký ženský do práce, no a tak holky říkaly tak pojed' tam, uděláš určitě víc než tady ne no tak sem jela sem..“ (Paní O.).

S tímto jsou přímo spojené také způsoby, jak se tito migranti do České republiky dostali. Ti participanti, kteří žili v neúnosných podmínkách, volili téměř jakoukoliv možnost, jak se dostat pryč. Např. volili i zprostředkovatelskou agenturu. Oproti tomu, ale většina participantů svůj odjezd poměrně dlouhou dobu plánovala a zvažovala. Větší část z nich však neodjížděla ze země sama a téměř vždy odjížděli s osobou, která měla s pracovní migrací nějaké vlastní zkušenosti a ty jim zprostředkovala. Věděli tedy, že po příjezdu do Čech budou pracovat, někteří měli již práci předem smlouvenou, jiní ne. Nejčastěji voleným způsobem, jak migrovat za prací bylo najít si svého gatekeepera, který jim byl průvodcem v rámci celého tohoto procesu. *„No, tam sem byl jako horník, ale práce tam nebylo, jako bylo, ale málo, no. A můj kamarád je starší než já, tak jezdil sem. A když se jednou vrátil, tak říkal, že tam je dobrý, tak jestli nechci zkusit jít sem, tak sem říkal: Ale jo zkusím.“ (Pan K.).*

Další výrazným tématem ve kterém se výpovědi mých participantů shodují, je jejich striktní vymezování se vůči nelegálním migrantům. Participanti měli potřebu několikrát mne upozorňovat na to, že jsou v České republice legálně a že s takovými lidmi nemají nic společného. Bylo patrné, že spojování jejich osoby s těmito lidmi jim je krajně nepříjemné a někdy to v nich vzbuzovalo obavy. Ve všech případech kladli velký důraz na to, aby mi bylo dostatečně jasně a důrazně vysvětleno, že oni s tímto neměli nikdy nic společného a že se jich to nikdy nějak nedotýkalo a dotýkat nebude. *„Všechno jsem vždycky řešila přes úřady. Když sem ještě dělala v XXXXX tak přes odboráře. Ale*

všechno oficiálně. Potom když sem se přestěhovala tak v XXXX na Úřadu práce. Nelegálně bych nikdy nic nechtěla.“ (Paní J.).

6.1.2 Kulturní a pracovní integrace do české společnosti

Významným tématem, u kterého jsem se s většinou participantů zdržela delší dobu, bez ohledu na to, zda byl respondentem muž nebo žena, byla otázka integrace do české společnosti a bariéry, které v rámci této integrace museli překonávat. Důležitým atributem, ke kterému byla směřována velká pozornost, pokud se chce jedinec začlenit do společnosti obyvatel České republiky, bylo opustit kolektiv pracovních migrantů a aktivně vyhledávat kontakt s obyvateli Čech. Kromě jedné mé participantky, která ve své podstatě žila v komunitě pracovních migrantů, bydlela s nimi na ubytovně a také s nimi docházela do práce. Ostatní navazovali tyto kontakty buď skrze pracovní prostředí, kde se postupně seznamovali se svými spolupracovníky a utvářeli si tak kolektiv přátel. Nebo skrze návštěvy hospod a jiných restauračních zařízení. Důvod, který uvedli všichni moji participanté, byl ten, že na ně byli místní obyvatelé zvědaví jako na nějakou raritu kvůli tomu, že jsou to cizinci a že jsou odlišní.

V tomto bodě se dostáváme k otázce pocíťování kulturních odlišností, se kterými se mí respondenti museli vyrovnávat. Každý z nich to v určitém ohledu pocítil. Někteří to vztahovali k svátkům a způsobu jejich slavení.

Další výraznou odlišností bylo náboženské vyznání, které se od nejfrekventovanější české víry odlišuje. *„Táák ... a i ty svátky, prostě tak plácnu, u Vás třeba Cyril a Metoděj a třeba Velikonoce, nebo Vánoce jsou katolický, tam je pravoslavnej takže je jinak. Jo?“* (Pan S.). V jednom případě byly také vyzdvihovány odlišné morální hodnoty v naší a jejich kultuře. Jeden participant mi například vysvětloval, že u nich má

přátelství trochu jiný význam než u nás. Bylo tam tedy odlišně konceptualizované. Dále jsem se také setkala s názorem, že lidé na Ukrajině mají jiné hodnoty než lidé v Česku. Toto tvrzení mi bylo blíže specifikováno na příkladu vzdělání potomků, kdy mi participantka uvedla, že tady je takový laxní přístup ke vzdělávání dětí a hodně se to nechává na dětech samotných. Oproti tomu prý na Ukrajině hraje vzdělání mnohem větší roli a tak je mu i mnohem více podřizováno. Rodiče se snaží, abych jejich dítě mělo za každou cenu co nejlepší vzdělání z toho důvodu, že to ve státu, kde je špatná ekonomická situace, se to jeví jako nejjistější investice do budoucího života svého potomka. Zároveň panuje však u všech participantů názor, že Češi a Ukrajinci jsou si v mnohém podobní a kulturní odlišnosti se většinou sestávají z věcí, které lze bez problémů akceptovat. Častá věta, která padla v každém rozhovoru byla: „*Jsme přece Slované máme k sobě blízko. ..*“ (Pan K).

Za největší bariéru, se kterou se za dobu svého života v České republice museli vyrovnávat, byla pro účastníky mého výzkumu jazyková bariéra. Každý měl s jazykem větší nebo menší problém. Tato bariéra je provázela od jejich příjezdu až do doby, než se rozhodli, že se naučí česky. Při příjezdu museli na úřadu práce vyplňovat dokumenty pro povolení k zaměstnání, které byly v českém jazyce. Téměř všichni popisovali situaci, kdy přijeli do cizí země, kde neznali nikoho nebo minimum osob a díky tomu, že neuměli řeč, si nemohli ani dojet nakoupit. Dalším aspektem této problematiky bylo, že skrze jazyk je někteří čeští obyvatelé identifikovali jako Rusy. Toto se stalo dvou mým participantům, kdy oba popsali událost tak, že byli na pivu a pár podnapilých se k nim chovalo nepřátelsky v souvislosti s událostmi, které se na našem území děly v minulém režimu. Co se ale týče dalších bariér ve výpovědích mých respondentů kromě jazyka, žádná jiná, která by byla nějakým způsobem vyzdvižena, nefigurovala.

Dalším aspektem, který mě zajímal bylo, zda v porovnání se situací na Ukrajině je dle názorů migrantů Česká republika vhodnou zemí pro pracovní migraci. V této problematice se mi dostalo jednoznačná odpovědi, že Česko je na tom sice mnohem lépe než Ukrajina, ale pro migranty rozhodně žádný ráj nepředstavuje. Ba dokonce ji mnozí nevidí ani jako cílovou stanici své migrace za práci. „*No... já jak sem říkal, jak sem u nás žil a u nás málo peněz .. no teď už trochu mluvit líp mluvit váš jazyk, je tu líp mám tu práci, kamarádi pro mě lepší než doma. Jenomže to špatný, že sem tady a rodina mám tam a jedenkrát za rok sem doma a jinak pro mě můžu říct, že dobrý tady ... já sem tady spokojenej.*“ (Pan X). Toto zdůvodňují tím, že po krizi v roce 2009 se zde mnohé pracovní možnosti výrazně omezily, nastal pokles platů a také pokles objem pracovních zakázek pro firmy a tím pádem následovalo zhoršení pracovních podmínek pro jejich zaměstnance.

Participantů tvrdí, že zatím jsou zde spokojeni, ale že tu rozhodně nechtějí zůstat. Většina z nich mluví buď o zemích západní Evropy nebo o zemích severní Evropy. Většina z nich (4 participantů) ale doufají, že jednou se situace na Ukrajině stabilizuje, zlepší se a pak se budou moci vrátit zpátky domů. Zároveň však dodávají, že pokud k tomu nedojde tak se na Ukrajinu již nevrátí. Jen dvě ze všech participantů chtějí v České republice a zůstat a považují ji za svůj domov. Důvodem pro toto jednání je, že si zde našly partnery, uzavřely sňatek se a založily rodinu. Zajímavé je, že tendenci zakládat zde rodiny a uzavírat partnerské svazky mají pouze ženy. Ani jeden ze čtyř mužů se kterým jsem v rámci svého výzkumu mluvila nic takového neudělal a zatím to ani neplánuje. Můžeme tedy říci, že pro ženy v mém výzkumu je Česká republika cílovou stanicí zatímco pro muže je to pouze jakási přestupní stanice, kdy záleží pouze na nich zda se vrátí zpět na Ukrajinu nebo budou migrovat dál.

6.2 Klíčové oblasti v životě migranta

Ve své práci jsem se snažila zodpovědět otázky, které jsem si položila na počátku svého výzkumu. Tyto otázky se snaží postihnout cíl mého výzkumu v jeho komplexnosti a složitosti. Vztahují se ke specifickým klíčovými oblastem, které hrají v životě migrantů stěžejní roli. Tyto oblasti se také vyskytovaly v prováděných rozhovorech jako stěžejní témata pro mou práci.

6.2.1 Pracovní morálka

Všichni participanti uvádějí, že klíčovým faktorem je nestát se nezaměstnaným, tedy udržet si práci za každou cenu. V tomto ohledu jsou tomu schopni podřídit maximum. Existuje tu tedy strategie braní téměř jakékoliv práce, alespoň na přechodnou dobu dokud nenajdou lepší. Práce na zkrácený úvazek nebo jiné formy zvýšení flexibility pracovního závazku. Byli ochotní podstoupit i manipulaci s výší mzdy, pokud to bylo dočasným řešením. Participanti tedy brali jako klíčový faktor pro udržení se na trhu práce právě jejich pracovní nasazení a zájem o práci jako takovou. Museli tedy pracovat poctivě, zodpovědně a snažit se držet se co nejdál od jakýchkoliv problémů spojených s prací. Dále pak zůstává kritérium mít status zaměstnance, nebo živnostníka.

Velmi často využívanou strategií v případě problémů v zaměstnání, nebo jeho ztráty byly brigády a druhé zaměstnání na zkrácený úvazek. “ *Nó, pátky třeba tak, nó, přesně tak, ale ty peníze tak chyběj že jo, tak brigáda je aktuální varianta v těchle případech.*” (Pan S.). Všichni respondenti uvádějí, že každá práce je lepší než žádná. Poté odkazují na skutečnost, že musí pracovat, protože musí platit účty a bez peněz se žít nedá. Toto jejich chování je podmíněno životními a pracovními podmínkami, které zažili na Ukrajině. Všichni

mají negativní zkušenost, kterou již nechtějí zažít a téměř jakákoliv práce zde jim to umožní.

Mé tvrzení potvrzují i autoři knihy Deník migranta/ky, kdy v příběhu ukrajinského migranta Sergeje jsou takovéto důvody popisovány jako hlavní důvody u většiny migrantů k migraci. Důvodem, který je velmi častým je ekonomická krize na Ukrajině a rozpad Sovětského svazu. Pracovní příležitosti nejsou v jejich rodné zemi dostupné ani lidem s vysokoškolským vzděláním, kteří jsou nuceni dělat podřadné práce (Víznerová 2009: 42-45).

6.2.2 Osoba gatekeepera

Faktorem, který je ale v rámci této otázky daleko důležitější pro všechny mé participanty, bylo sehnat si člověka, který jim na českém trhu práce bude zprostředkovávat informace. Tedy jakéhosi gatekeepera, který jim bude udílet rady, dohlížet na ně a na koho se budou v případě potřeby obracet. *„No, no, no, přes kamaráda, tak jako když přijdeš sám a neznáš nikoho, tak jako nejdeš jen tak. S kamarádem a pak měl sem jiný kamarády, ale oni už jsou pryč a jeden zůstal.“* (Pan K).

A právě na základě tohoto se žitá realita mnou zkoumaných migrantů podstatně lišila od často prezentovaných obrazů životů migrantů v Česku. Důležitost legality pobytu a zajištění klíčové osoby se stala stěžejním faktem pro "přežití", nebo "nepřežití" migrantů v hostitelské zemi. Gatekeeperem mých participantů byli často jejich přátelé ze země původu nebo jejich příbuzní, kteří již měli zkušenosti s legislativními stránkami migrace. Představovali pro ně tedy zdroj informací, k němuž si v případě potřeby chodili pro rady. Radili jim, jak řešit problematiku situace v jejich životě zde, tak aby se nevyskytly problémy skrze jejich dokumentaci a legislativní procedury, které zde

podstupovali. Přičemž kořeny odlišnosti můžeme shledávat právě v přítomnosti těchto dvou faktorů tedy osoby gatekeepera a pracovního nasazení, které zajišťují distanci od hrůzných podmínek, jenž můžeme často vidávat v denním tisku a zpravodajských relacích. Holeček v jednom ze svých článků popisuje tyto podmínky takto: *"Pracovní podmínky byli podle Sergeje velmi zlé: psychické ponižování, zesměšňování, ale dokonce i sexuální násilí na ženách nebylo výjimkou."* (Holeček 2009).

6.2.3 Legislativní změny po roce 2009

Většina mých participantů - konkrétně čtyři ze šesti jsou v České republice již déle než od roku 2009, uvádějí, že se jich tato legislativní změna nějakým významným způsobem nedotkla. Tři z mých participantů mají na území České republiky trvalý pobyt a jeden dokonce již získal české státní občanství. Jejich postavení na trhu práce se tímto jejich statusem radikálně odlišuje od osob, které zde pobývají pouze s pracovním povolením. Zbylí dva participanté migrovali do České republiky až v období těchto legislativních změn. Konkrétně jeden na konci roku 2008 a druhý v roce 2009, tyto změny se jich tedy příliš nedotkly z důvodu, že přišli až v období nastolování nové legislativy. Tudíž to pro ně nepředstavovalo žádnou změnu. Jejich začleňování na trhu práce se v od ostatních participantů ničím neodlišovalo. Především proto, že sem přijeli pracovat na předem dohodnuté pracovní pozice. Jediné, co všichni participanté bez ohledu na to, zda podnikají a nebo zda jsou v zaměstnaneckém vztahu podotýkají, je zhoršení platového ohodnocení a také snížení objemu práce v rámci jejich pracovních míst. Ve výpovědích mých participantů jsem tedy nezískala žádné výrazné informace o tom, že by na ně legislativní změny z roku 2009 dopadli nějakým razantním způsobem a výrazně jim zkomplikovali jejich životní situaci v Česku. To je v rozporu

s tvrzením mnoha autorů, kteří vidí tyto restriktivní kroky v rámci státní politiky jako něco, co zasáhlo životy cizinců obrovským způsobem a to i přesto, že o mnohá jejich pracovní místa nebyl mezi Čechy zájem. Autorky Jelínková a Hánová dokonce tvrdí, že *"spíše než na ekonomickou krizi cizinci doplácují na změněný přístup Úřadů práce a cizinecké policie. Zdá se, že cizinci prostě přišli vhod, jen když byla vysoká poptávka po pracovní síle a na to, že značně zvedali(a i v současnosti zvedají) českou ekonomiku, se zapomnělo."* (Jelínková 2010).

6.2.4 Impuls k migraci

Prvním konkrétním klíčovým faktorem pro vstup na trh práce ČR, který uvádí čtyři participanté ze šesti, je nějaká blízká osoba (bratr, sestra, kamarád, zaměstnavatel, rodič), která jim práci buď přímo zprostředkovala nebo je alespoň podporovala v aktivní migraci za prací. Ve většině případů byla výrazným impulsem, který nutil mé participanty migrovat, ekonomická závislost jejich rodiny (dětí, rodičů). Přičemž nebylo v jejich silách reálně je takto zajistit práci na Ukrajině. Pouze v jednom případě je zde vlastní iniciativa jedince, který migrovat chtěl bez popudu další osoby. Tyto důvody souvisely jak s ekonomickou stránkou jeho života, tak ale i s jeho osobním životem (rozchod s přítelkyní). Lze tedy tvrdit, že jeho životní situace sice nebyla nijak dobrá, ale narozdíl od jedné z participantek ho k tomu netlačily neúnosné životní podmínky. *„Na konci 90tých docházelo k úpadku ekonomiky ve státech bývalého Sovětského svazu a s tím i spojené vyšší nároky na živobytí s velkou inflací. Dosavadní plat už nestačil na zabezpečení rodiny a proto se hledaly jiné způsoby výdělků. Mému otci se naskytla možnost pracovat v ČR jako, v té době na jeho pohled, v jedné z nejlepších zemí s dobrou ekonomikou a s výborným platovým ohodnocením.“* (Pan R). Jako poslední uvedu případ mé poslední participantky, která migrovala

skrze agenturu zprostředkovávající práci. „V naší vesnici byl vyvěšen plakát od jedné agentury, na kterém stálo, že hledají lidi na práci v zahraničí. Tak sem tam zavolala a domluvila se s nimi. Oni mi řekli, že až naplní kapacitu pracovníků, které potřebují, ozvou se. Několik měsíců jsem v práci již nedostala plat musela sem něco dělat.“ (Paní J.) Tyto agentury využívají cizince jako svou cílovou skupinu především kvůli jejich zranitelnosti. Tato zranitelnost se ukrývá v neznalosti jazyka, svých práv a povinností. A právě poslední způsob pracovní migrace je velmi známý a také médií ukazovaný jako migranty často preferovaný. (Čižinský, 2009) Jazyk jako významná bariéra v procesu integrace do české společnosti figuroval i ve výpovědích všech mých participantů. Všichni shodně vypovídali, že byli díky neznalosti jazyka závislí na svých blízkých osobách. A právě v tomto bodě lze v plném rozsahu spatřit důležitost těchto blízkých osob, jenž pomáhají migrantovi orientovat se v prostředí cizí země. Oblast impulsu k migraci je pro mne klíčová z toho důvodu, že právě díky tomuto prvotnímu impulsu se pak nastavuje a ovlivňuje nastavení dalšího jednání těchto migrantů zde.

7 ZÁVĚR

V teoretické části mé práce se věnuji kontextu ve které se pracovní migranti po své příchodu do České republiky ocitají. Nastiňuji zde jak historický vývoj a ukotvenost pracovní migrace mezi Českou republikou a Ukrajinou. Tak i oblasti práce, které tyto migranti v drtivé většině zastávají. Snažím se zde představit legislativu upravující jejich pracovní život. A v nespolední řadě také koncepci integrační politiky České republiky, které je v rámci tohoto kontextu velmi důležitá. Důležitým bodem je zde také představení postavení cizince v české zákoníku práce.

Ve svém výzkumu jsem se zabývala pracovními migranty, jejich strategiemi a zkušenostmi s prací v České republice. Výsledky, ke kterým jsem v rámci tohoto výzkumu došla, byly překvapivé, alespoň pro mne a v mnohých mých předpokladech se lišily od teoretických zdrojů, které jsem k práci použila. To můžeme přisoudit tomu, že většina negativní konotací je sice spojována s migranty, ale s těmi nelegálními. Toto chování vede ke stereo typizaci určité představy o životě migrantů z Ukrajiny a toho, jak vlastně jejich život reálně vypadá.

Velmi zajímavé bylo to, když jsem došla k závěru, že nikdo z mých participantů neměl žádné negativní zkušenosti s diskriminací na trhu práce ani s podhodnocováním své kvalifikace, jak se často objevuje v jiných výzkumech. Pracovní podmínky a platové ohodnocení připadalo všem účastníkům adekvátní a pokud nějakou neadekvátně ohodnocenou práci prováděli, bylo to jen krátkou dobu po jejich příchodu. Nikdo z nich neměl ani problém s nalezením práce a jejím udržením. Většina participantů dokonce zastávala tutéž pracovní pozici, na kterou nastoupila při své příchodu do ČR. Lze tedy tvrdit, že právě legálnost jejich pobytu zde jim umožňovala získávat práci i přes státní instituce nejen přes soukromé zprostředkovatele a přes známé osoby.

Zajímavý závěr, který také vyplynul, byl ten, že kromě dvou participantek mají tito migranti tendenci uvažovat o České republice jako o "přestupní" zemi, kde se nechtějí trvale usadit. Chtějí tedy buď migrovat za prací dál do západní Evropy a nebo se chtějí vrátit zpět na Ukrajinu, kterou po celou dobu berou jako svůj domov a to i případně, kdy v České republice žijí již 18 let. Významným faktorem je zde to, že i přes špatnou ekonomickou a sociální situaci na Ukrajině, jsou si již migranti vědomi podmínek a životní úrovně ve vyspělých zemích a život v České republice pro ně tedy nepředstavuje ideál, ve kterém by chtěli žít.

Můžeme tedy říci, že tito migranti jsou schopni flexibilně a rychle reagovat na změny na pracovním trhu a adekvátně jim strategie přizpůsobovat. Přicházejí do České republiky často bez jakýchkoliv představ o tom, jak to zde chodí a jsou schopni se velmi rychle integrovat a utvořit si tzv. strategie "přežití".

V rámci této práce jsem získala zajímavé informace o životě ukrajinských pracovních migrantů na českém trhu práce. Velmi zajímavou oblastí, která se v rámci výsledků této práce objevila bylo téma osoby průvodce, který je pro migranty naprosto stěžejní v jejich životě zde. Tuto práci lze tedy vnímat jako jakýsi předvýzkum, který by bylo možné dále rozšířit. Zajímavé by bylo dále směřovat tento výzkum právě k osobě „kontaktní osoby“. A zjistit tak odpovědi na otázky typu jak ona sama svou pozici vnímá, nebo jakou roli v jejím životě tento vztah migrant - průvodce zaujímá.

8 ZDROJE

Castles, Stephen, Miller Mark J.. *The Age of Migration*. London: Macmillan Press, 2003. 338 s. 3th ed, ISBN 978-1-572-30900-5

Čižinský, Pavel. D. Analýza legislativního rámce sociální integrace cizinci v ČR. In: Rákoczyová, Miroslava (eds.), *Trbola, Rrobert*. Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I.. Trbola, Robert. Praha: Barister and Principal, 2011. 93 – 161 s. ISBN 978-80-87474-19-8

Drbohlav, Dušan. Migrační politika v Česku v letech 1990 – 2008. In: Drbohlav, Dušan a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010a, 69 – 85 s. ISBN 978-80-7419-039-1

Hendl, Jan. 1999. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karlova univerzita, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4

Hasmanová Marhánková, Jaroslava. *První krok na sociologické stezce*. Hrešanová, Ema. Plzeň: Západočeská univerzita, 2011. 251 s. ISBN 978-80-7043-950-0

Kuchař, Pavel. *Trh práce sociologická analýza*. Praha: Karolinum, 2007. 183 s. ISBN 978-80-246-1383-3

Kočík, René, Zilynskyj, Bohdan. Ukrajinci v České republice. In: Šišková, Tatjana (eds.). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha : Portál s. r. o. , 2001. 89 - 97s. ISBN 80-7178-648-9

Leontiyeva, Yana. Ukrajinská menšina a migranti v ČR. In: Leontiyeva, Yana (eds.). *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR Praha, 2006a. 32 – 44 s. ISBN 80-7330-098-2

Leontiyeva, Yana. A. Imigranti v ČR žádání a nechtění. Současná migrační a integrační politika v ČR. In: Rákoczyová, Miroslava (eds.). *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I*. Trbola, Robert. Praha: Barister and Principal, 2011b. 13 – 33 s. ISBN 978-80-87474-19-8

Požzková, Hana. Marginalizace migrantů ze třetích zemí na trhu práce jako nové sociální riziko. In: Winkler, Jiří (eds.). *Nová sociální rizika na trhu práce a potřeby reformy české veřejné politiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 82 - 119. ISBN 978-80-210-5352-6

Rákoczyová, Miroslava. A. *Místo dole místo nahoře: cizinci ze třetích zemí na českém trhu práce*. In: Rákoczyová, Miroslava (eds.). *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR II*. Trbola, Robert. Praha: Barister and Principal, 2011. 9 – 35 s. ISBN 978-80-87474-20-4

Schostak, John F.. *Interviewing and Representation in Qualitative Research*. Maidenhead: Open Univerzity Press, 2006. 189 s. ISBN 0-335-21241-7

Steinichová, Ladislava. *Průvodce zaměstnáváním cizinců v ČR*. Praha: BMSS-Start spol. s. r. o., 2004. 79 s. ISBN 80-86140-23-7

Strauss, Anselm, Corbinová, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X

Nečasová, Mirka, Leontiyeva, Yana,. Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého sovětského svazu. In: Trbola, Robert (eds.). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 117 – 157 s. ISBN 978-80-7419-023-0

Vasylenko, Larisa. Ukrajinci v České republice. In: Pešková, Michaela (eds.). *Imigranti z výbalých zemí v České republice Jsem imigrant*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2006. 62-77 s. ISBN 80-87025-07-5

Víznerová, Hana, Krchová, Andrea. *Deník migranta migrantky*. Praha: Evropská kontaktní skupina v České republice, 2009. 96 s. ISBN 978-80-904452-1-5

Zilynskyj, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě stručný nástin dějin*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002. 76 s. ISBN 80-903164-1-7

Internetové zdroje:

Baršová, Andrea. Multikulturalismus a politiky integrace přistěhovalců v Česku. In: migraceonline.cz (online) 14. 2. 2005 (cit. 15. 2. 2013) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957150>

Čižinský, Pavel. Analýza vzniku a působení zprostředkovatelských agentur. In: migraceonline.cz (online) 28. 7. 2009b (cit. 10. 12. 2012) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2192196>

Drbohlav, Dušan. Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labour Force). *International Migration Review*, Vol. 37, No. 1, (Spring 2003), 41 (cit. 20. 3. 2013). ISSN 1747-7379. Dostupné:
http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/drbohla v_clanek02.pdf

Fedyuk, Olena. Ukrainian Labour Migrants: Visibility Through Stereotypes. In: *migrationonline.com* (online) 4. 4. 2006 (cit. 20. 3. 2013) <http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=1963597>

Hánová, Martina, Jelínková, Marie. Současná situace migrantů na Plzeňsku. *migrace online* (online) 8. 12. 2010 (cit. 28. 11. 2012) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2269140>

Hofírek, Ondřej, Nekorjak, Michal. Neregulární práce imigrantů v České republice. In: *migraceonline.cz* (online) 2. 9. 2008 (cit. 10. 12. 2012) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2115894>

Holeček, Antony. Život a pracovní podmínky cizinců v Plzni. In: *migraceonline.cz* (online) 27.12.2009 (cit. 29. 11. 2012) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2210835>

Saková, Tereza. Usměrnování pracovní migrace aneb kdo má "černého Petra". In: *migraceonline.cz* (online) 11. 11. 2009 (cit. 3. 12. 2012) <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2205122>

9 RESUME

Ve své práci se zabývám problematikou života ukrajinských pracovních migrantů na českém trhu práce. Mým hlavním cílem bylo identifikovat „strategie přežití“, které si migranti utvářejí v rámci každodenního života na české trhu práce. Zaměřila jsem se především na motivy jejich jednání v každodenním pracovním životě a schopnost reagovat na změny se kterými se neustále setkávají.

V praktické části této práce se v rámci tématické analýzy snažím identifikovat klíčové faktory, které ovlivňují život a existenci těchto pracovních migrantů na zdejším trhu práce. V rámci této analýzy jsem dospěla k závěru, že jedním z nejdůležitějších faktorů pro všechny mé participanty, bylo najít si zde kontaktní osobu. Tato osoba tu pro ně vystupuje jako jakýsi průvodce a rádce ve všech oblastech jejich života. Často jim pomáhá hledat práci, zařizuje jim zázemí jako je ubytování, pomáhá jim řešit legislativní záležitosti a problematiku spojenou s neznalostí jazyka. Lze tedy tvrdit, že tato osoba jim zprostředkovává informace, které jsou v jejich životě naprosto stěžejní.

Mezi další důležité faktory, které jsem identifikovala patří nutnost naprosté legality jejich pracovního života a pobytu zde, přičemž touto legalitou vymezují sami sebe proti skupině nelegálních pracovních migrantů. Neméně důležitým faktorem je pak to, jakou důležitost přiřkládají tomu být zaměstnán.

Došla jsem tedy k závěru, že ukrajínští migranti, kteří mají legální povolení k pobytu a práci jsou schopni velmi rychle a flexibilně reagovat na změny a problémy, s nimiž se ve svém pracovním životě setkávají. A jsou schopni se velmi rychle integrovat a utvořit si tzv. strategie "přežití" na českém trhu práce.

My bachelor thesis deals with the issue of the Ukrainian immigrants on the labour market in the Czech Republic. My main topic was about to finding out their „strategies of living“ in their daily working lives, and their motives and abilities to react to the changes.

In the practic part, I tried to identify the main factors and their working and social lifes. I realized that the one factor is about the finding the main person. This person is a guide for them in the every ways of their lifes. That person helps them to find a place for living, or job, and helps them with a different language. This person gives them very important information.

Next factor is the legality of living and working in this country which means that they are completelly different to the ilegal workers. Next factor is about how much the want to work and how important i tis for them.

I found out that the legal immigrants are very flexible to solve some ganges and problems. They are adaptable, in this country life, very fast

.

10 PŘÍLOHY

Seznam otázek č. 1

1. Popište mi prosím, jak jste po svém příchodu do ČR navazoval kontakty s lidmi zde.
 - 1 a. Jakou roli pro Vás tyto kontakty sehráli ve Vašem dalším životě zde, ať už pracovním, či soukromém? Jakým způsobem jste práci v ČR získal(a)?
2. Jak moc je obtížné pro Vás práci v ČR sehnat, a jak jste překonával(a) prvotní obtíže s tím spojené (náklady na bydlení, jídlo atd.)?
3. Co spatřujete jako negativní bariéry na které jste narážel(a) při svém začleňování do české společnosti? Proč?
4. Jaká strategie při získání zaměstnání se Vám nejvíce osvědčila a proč? (práce přes zprostředkovatele ÚP, práce od známých, hledání zaměstnání skrze inzeráty atd.)
5. Na základě jakého typu Vámi zvoleného dokumentu(pracovní povolení, živnostenské oprávnění) máte povolenou práci v ČR?

Jakou zkušenost máte s úřady ČR, jenž Vám toto povolení vydávaly?
6. Když jste se během svého pobytu dostali do jakýchkoliv potíží (např.ohledně svého zaměstnání, či finanční tísně, nebo povolení k pobytu) jakým způsobem a s kým jste je řešili?
7. Zasáhly Vás nějakým způsobem legislativní změny v pracovní zákoně týkající se zaměstnávání cizinců v ČR z roku 2009?

8. Ztratil jste za dobu svého pobytu v ČR práci?
 - 8a. Jakým způsobem jste žil v době kdy jste byl nezaměstnaný?
9. Jaký je Váš názor na získání práce skrze nejrůznější zprostředkovatelské agentury?
10. Cítíte se znevýhodněný(á) na pracovním trhu (dostáváte i vzhledem ke své kvalifikaci horší práci, nedostatečné platové ohodnocení)?

Otázka k rozhovoru č. 2

1. Proč jste si jako cíl své migrace vybral/la právě ČR?
2. Co jste věděli o situaci na trhu práce ČR, když jste sem migrovali?
3. Popište mi prosím, jak se Vaše představy lišily/ shodovali s realitou pracovního života v ČR?
4. Popište mi prosím Vaši reakci v situaci, kdy jste se dostal do problémů se zaměstnáním (zhoršení platových, nebo pracovních podmínek atd.). A popište také proč jste reagoval právě tímto způsobem.
5. Popište mi prosím své zkušenosti s alternativními typy pracovního vztahu (práce na poloviční úvazek, brigáda atd.)?
6. Popište mi prosím proč jste se k nim uchýloval.
7. Myslíte si, že skutečnosti, že jste pracovní migrant je pro Vás nějakým způsobem přitěžující? Cítíte se díky tomu diskriminovaný?
8. Reflektujte mi prosím vývoj Vaší pracovní kariéry za dobu Vašeho pobytu v ČR.
9. Jaké máte kritéria při výběru pracovní pozice? Naplňuje Vaše práce reálně všechna tato kritéria?

Medailonky participantů

Pan R.

Pan R spadá přibližně do věkové kategorie 25 až 30 let. Do Čech migroval v rámci migrace rodičů, kteří migrovali za prací. Je tu již dlouho, studoval tu střední školu. Dnes má již udělené občanství. Pracuje jako obráběč kovů na NC strojích. Se svou nynější prací je nespokojen a chystá se k další pracovní migraci zřejmě do Spolkové republiky Německo.

Pan S

Pan S. je přibližně 40letý migrant z Ukrajiny. Do České republiky migroval již v roce 1995 a nyní má v ČR trvalý pobyt. K migraci se rozhodl z vlastní iniciativy. Celou dobu žije v Karlovarském kraji a pracuje u jedné firmy. Vykonává práci obráběče kovů na NC strojích. Žije zde na základě udělení trvalého pobytu. V České republice žádné trvalejší závazky (manželku, děti atd.) nemá a migraci do jiné země za lepšími podmínkami by se nebránil.

Paní O.

Paní O. je přibližně ve věkové kategorii kolem 40 let. Migrovala jako pracovní migrantka do České republiky v roce 1995. Jako důvod migrace uvádí nutnost živit sebe a dítě a mít nějakou lepší vizi do budoucna. Po příchodu vykonávala práci v potravinářství v pozici zaměstnankyně. Od roku 1997 má živnostenský list a podniká. V České republice získala občanství. Paní O. se v Čechách provdala a založila rodinu. Nyní stále podniká a o další pracovní migraci neuvažuje. Chce v ČR již trvale zůstat.

Paní J.

Paní J. je přibližně ve věkové kategorii 35 až 40 let. Migrovala skrze pracovní agenturu do ČR kvůli katastrofickým životním podmínkám na Ukrajině. Po příchodu pracovala jako šička ve firmě, se kterou měla agentura smlouvu. Poté se zde provdala a odešla na mateřskou dovolenou. Nyní pracuje jako administrativní pracovník v managementu jedné karlovarské firmy. Žije zde na základě udělení trvalého pobytu. Neplánuje další migraci v Čechách se usadila a chce tu zůstat.

Pan K.

Pan K. je cca. 30letý migrant. Do České republiky migroval za prací z důvodu vidiny lepší platových i životních podmínek v roce 2008. Dalším důvodem, který uvedl bylo, že se musel postarat o rodinu (matka, sestry). V ČR je na základě pracovního povolení. Pan K. pracuje u stavební firmy provádějící práci na celém území ČR. S prací a životem zde je spokojen. V budoucnu (nebyl schopen definovat časový horizont kdy) se chce vrátit zpět na Ukrajinu za svou rodinou.

Pan X.

Pan K. je cca. 30letý migrant. Do České republiky migroval za prací z důvodu vidiny lepší platových i životních podmínek v roce 2009. V České republice je na základě pracovního povolení. Pracuje u stavební firmy provádějící práci na celém území České republiky. S prací a životem zde je spokojen. V budoucnu (nebyl schopen definovat časový horizont kdy) se chce vrátit zpět na Ukrajinu za svou rodinou.

